

КОСТА ХЕТАГУРОВ

ФАТИМА

ХЕТАГКАТЫ КЪОСТА

ФАТИМА

Издательство

«ИР»

Чингыгуадзэн

«ИР»

1978

**Книга издается к 120-летию со дня
рождения великого осетинского поэта
Коста Хетагурова.**

**Чиныг уагъд цæуы, стыр ирон поэт
Хетæгкаты Къостайы райгуырдыл 120 азы
кæй сæххæст, уый фæдыл.**

**Перевод на осет. язык
Х. Н. АРДАСЕНОВА**

Иллюстрации
художника
У. К. Канукова

КОСТА ХЕТАГУРОВ

ФАТИМА

A decorative flourish consisting of a long, flowing line that starts from the bottom of the letter 'М' in 'ФАТИМА', loops around to the left, and then curves back up to the right, ending in a small, elegant hook.

**КАВКАЗСКАЯ
ПОВЕСТЬ**

Издательство «ИР» Орджоникидзе * 1978

ХЕТАГКАТЫ КЪОСТА

ФАТИМА

A decorative flourish consisting of a horizontal line that loops into a large, stylized infinity symbol or a calligraphic flourish, ending in a small hook.

**КАВКАЗАГ
УАЦАУ**

Чиныгуадзæн «ИР» Орджоникидзе * 1978

ПОСВЯЩЕНИЕ

**Ах, с каким безграничным восторгом, дитя,
На руках из мишурного света
Я унес бы далеко, далеко тебя
И любил бы любовью поэта...**

**Детский слух услаждал бы я лирой своей,
И под звуки ее безмятежно
Засыпала б ты сладко на груди моей,
А я пел бы, баюкал бы нежно...**

**Много, много сложил бы я песен тогда
На чарующем лоне природы
О восторгах любви, наслажденьях труда
И о светлом блаженстве свободы...**

НОМАРÆН

**Ахх, хъазгæ 'мæ райгæ куыд фæхæссин дæу
Нæ ницæйаг дунейæ дардмæ,
Нæ зæгъин, фæллад дæн, мæ бон хæссын нæу,
Æрдз хъусид мæ уарзыны зардмæ...**

**Мæ фæндыры зардмæ дæ буц сæр фæлмæн
Æруадзис мæ риуыл æнцадæй,
Фæхуыссис ды бирæ мæ риуыл мæнæн
Æмæ дæ рæвдаунин мæ зардæй...**

**Сабыргай дын бирæ фæзарин уæд æз
Тæмæнкалгæ æрдзы хъæбысы.
Æз дын уæд фæдзурин, куыд тыхсын:
Цæйбæрц хорз у уарзын, фæллойы фæрæз,
Уд царды сæрибар куыд мысы...**

Полна кунацкая Наиба
Привета ласковых затей,
Немало из Чечни, Гуниба
И славной Кабарды гостей,
Встречая здесь прием радушный,
Досуг тревоги боевой
Беседе отдает живой.
Адату родины послушны,
Храня обычай старины,
Кавказа верные сыны,—
Будь кровники — без злобы тайной,
При встрече званой иль случайной,
По возрасту, по праву лет,
Здесь делят ужин и обед,
И, как друзья, полны одною
Лишь мыслью о приволье гор,
Ведут за чашей круговую
Согласный, долгий разговор...
Здесь кунаки равны, как братья;
Их жизнь священна, как Коран;
За их обиду мусульман
Клеймит народное проклятье.

Саламджындæр кæм ис Наибæй,—
Йæ уазæгдон нæ кæны цух:
Цæцæн, Ыстыр Кæсæг, Гунибæй
Вæййы уым уазджытæ æдзух.
Сæ фысымæн йæ зæрдæ 'мбаргæ,
Хæстон фæдис цыдты фæстæ
Фæкæнынц адджын ныхæстæ,
Фыдæлты 'гъдау сæ зæрдыл даргæ,
Кавказы растзæрдæ фырттæ,—
Куы вæййынц туджджынтæ, уæддæр,—
Æваст æмбæлды, йе æрхуынды
Æнæ хæрам, æнæ 'мбæхст хъуыды
Кæрæдзи хистæрæй хынцынц:
Æхсæвæр, аходæн хæрынц,
Æмæ, хæлар лæгтау, æрмæстдæр
Сæ хæхты бархийы ныхас
Кæнынц сæ тымбыл фынджы раз...
Ысты ам уазджытæ æмсæртæ;
Сæ цардмæ сын æвналæн нæй;
Пысылмон лæг гъеуый тыххæй
Мæлæтмæ ратдзæн йæ сæр дæр.
Лыгъд лæг, йæ фæндагæй фæллад,

Беглец, измученный дорогой,
Подчас беспомощный абрек,
Больной, слепой, старик убогий —
Привет им, отдых и ночлег.
Сюда на праздник годовой
Идут красавицы аула
И водят танец круговой.
Здесь много юношей взгрустнуло,
Читая строгий приговор
Во взглядах девы... Здесь немало
Горянок шепоту внимало,
Стыдливо потупляя взор...
Наиб уж стар. Наиб уж сед...
Не годы, не боязнь могилы
Сломили мужество и силы
Питомца доблестных побед.
Давно ль, как юноша беспечный,
Он, ветер рассекая встречный,
Отважно на коне скакал!
Давно ль в морщинах диких скал,
Добычу смело нагоняя,
С винтовкой за плечом весь день
Бродил он, устали не зная...
Давно ль за кровником, как тень,
Гоняясь в темноте ночной,
Он к утру приносил домой

Кæнæ фæкæсинаг абырæг,
Зæронд бæлццон, кæнæ мæгуыр лæг —
Салам сын ам æмæ бынат.
Ыстыр бæрæгбонты цæуынц
Наибтæм хъæубæсты чызджытæ
Æмæ уым симгæ кафт кæнынц.
Ам не 'рæнкъард ваййынц чысылтæ
Лæппулæгтæй, куы ваййы карз
Сæ уарзæттæн сæ цæстæнгас...
Ам чызджытæ æфсæрмы кæнгæ,
Къæмдзæстыгæй бынмæ ныккæсгæ,
Чысыл нæ фæкæнынц ныхас...
Наиб ныззæронд ис бынтондæр...
Миййаг мæлæты тас, йе кар
Нæ басастой йæ сахъ æхсар
Уæлахизты æсгуыхт фæдонæн.
Æрæджы дæр ма-ну цæрдæг, —
Лæппу йæм кодтаид хæлæг, —
Йæ бæхыл афтæ рæсугъд бадти.
Нæ тар хæхтæн сæ цъæсты хатти:
Берданкæ йе 'фцæджы æфтыд,
Кæд ыл-ну фембæлдаид сырд,
Æвæллайгæйæ, боны дæргы
Йæ фæдыл уадаид бырсгæ...
Æрæджы дæр ма-ну æндæргæу
Æхсæвы майдары хъуызгæ

Его ружье, кинжал, папаху...
Хвала всесильному аллаху!
Не будем воспевать любовь,
Не станем говорить о чести
Там, где еще законы мести
Сулят охотно кровь за кровь...
Но горе старому джигиту,
Когда он на закате дней
Отпустит выместить обиду
Последнего из сыновей,—
Разбита вся его опора,
Погибли радость и покой!..
Под песнь унылую укора,
Впотьмах, неведомой тропой,
Как вор, бредет он торопливо
Тогда к могиле... Как пугливо
Глядит он на своих друзей,
Как ненавидит он людей!..
Наиб... Горька его утрата,
Печаль безмерна — видит бог,—
Любил он сына, Джамбулата,
Но... горе пересилил долг,—
Наиб обязан для него
Предать минувшее забвенью,—
Судьба вручила попеченью
Печальной старости его

Уый уад йæ туджджынаен йæ фæстæ,
Æмæ йын райсомæй йæ гæрзтæ
Хъæмæ æрхастайд æгъдауæн...
Табу æппæттыхджын хуыцауæн!
Ныр дæр ма мастисын æгъдау
Кæм æхсын кæны туджы тугæй,
Уым нæй æрхæссæн каdmæ фау,
Нæй зарæн уарзаныл рæсугъдæй,
Фæлæ хъæбатырæн мастаг у,
Йæ фырты туг райсын йæ бон
Куы нæ бауа, миййаг, фæстагмæ
Зæрондæй, цардфæуды кæрон:
Уæд асæтты йæ ныфс æгасæй,
Уæд сæфт у йе 'нцойад, йæ цин...
Æрхæндæг, уайдзæф загъды тасæй,
Йæхи нæ фæзаны — кæм и;
Къæрныхау, тагъд-тагъд уый æмбæхсгæ
Фæцауы ингæнмæ... Куыд тæрсгæ
Вæййы уæд йе 'мбæлттæм йæ каст,
Цæйбæрц у адæммæ йæ маст!..
Наибы зæрдæ маст ныссаста,
Æдзух æнкъард, — уыны хуыцау, —
Йæ фырт Дзамболаты куыд уарзта,
Фæлæ цы кæна. Ис æгъдау, —
Фæуæлахиз ис æгъдау мастыл, —
Ныр хъуамæ уый тыххæй бынтондæр

Красавицу — приемыш-дочь...
Его утеха вся — Фатима;
Он занят ею день и ночь,
И им, как клад, она хранима.
— Дитя, ты видишь, сединою
Сребрится голова моя,—
Быть может, скоро надо мною
Холмом насыплется земля...
В тот день, как мать твоя скончалась
И бесприютной сиротой
В ауле нашем ты осталась,
Я взял тебя... Обет святой
Тогда я дал пред стариками
Беречь тебя, как дочь свою,
И с лучшим князем между нами
Скрепить законом жизнь твою.
Как роза южная весною
Цветет украдкою в горах
И украшает их собою,
Так точно на моих руках
И ты росла и расцветала...
Молва о прелести твоей
Не раз ко мне уже сзывала
Лихих князей и узденей...
Ужель из них твое вниманье
Ничей не подкупает взгляд?

Уый фerox кәна алцы 'ппәт.
Иә тар, йә зәронды фыдбонты
Иә бәрны бакодта хъысмәт
Рәсугъд, кәнгә чызджы хәссинмә...
Иә мәт уыд нудадзыг — Фатимә;
Әхсәвәй-бонәй уымә каст.
Хәзнайау ын уыди уый раст.
— Мә хур, мә уарзон чызг, уыныс мә, —
Ысурс и, базәронд дә фыд;
Рәхджы бон, чи зоны, әнусмә
Мәныл ныккалдзысты сыджыт...
Дә мады амәлән фыдбонь,—
Куы сдә ды сидзәр сывәллон,
Дә цард куы фәфьддәр зындонәй,
Уәд дә әрбакодтон, мә бон...
Дзырд радтон хистәртән, нә хъәуән,
Кәй дә рәвдаудзынән фыдау,
Әмә дә не 'лдәртты хуыздәрән
Кәй ратдзынән мәхи чызгау...
Куыд уалдзыгон дидинәг хәхты
Әрттивгә ракала тәмән
Әмә кәна рәсугъддәр рәгъты,
Раст уыйхуызән ды дәр мәнән
Мә къухты рәзыдтә 'мә 'рттывтай...
Дә рәсугъды койә ныр дәр
Мә кәртмә бирәты фәхуыдтай

Они руки твоей хотят
И ждут меня... Я жду признанья...
Фатима, быстротечны лета,—
Тебе быть матерью пора...
Законы святы Магомета,—
Их неминуема кара...
Попрать адаты и преданья
Отцов — преступно... Дочь, поверь,
Ни в ком не встретим состраданья,
Не дав ответа и теперь...
Фатима, не терзай так больно
И так истерзанную грудь!
Она измучилась довольно
За Джамбулата... Не забудь,—
Вы только были мне отрадой
По смерти матери его...
Я вас растил... И вот награда:
Пять лет, как вести от него
Я не имею, а в тебе —
Ни капли жалости ко мне!..
Фатима... Как? Ужели слезы?..
Ты плачешь? Дочь моя, о чем?
Мои слова — не брань угрозы,
А скорбь о возрасте твоём...
— Отец, зачем терять напрасно
Слова и время? Знаю я,

Æлдар æмæ уæздан гуырдтæ...
Миййаг сæ искæйы цæстæнгас
Дæуæн кæд рухсдзинад дæтты? —
Мæ дзуапп сæ базонын фæнды,
Мæнмæ кæсынц... зæгъ мын дæ ныхас...
Фатимæ, тагъд æзгъорынц азтæ,—
Ныр дын у мад афон дæуæн...
Мæхæмæты сыгъдæг ныхæстæн
Æнæхъахъхъæнгæ нæй гæнæн.
Фыдæлты 'гъдæуттæн,— рох дæ ма уæд,—
Сæ сæрты хизын нæу æдас..
Ныр дæр куы нæ раттæм дзуапп, баууæнд,—
Нæ уыдзæн иунæг дæр нæ фарс...
Фатимæ, ма уадз маст мæ риуы,
Æнæуи дæр рыст у бынтон;
Мæ зæрдæ ма æгæрдæр ниуы
Дзамболатыл... Мæ саби, зон! —
Сымахыл ма мæ зæрдæ дардтон,
Иæ мад куы амардис, уæдæй...
Фæхастон уæ... Æмæ цы ссардтон? —
Фæндзæм аз уымæй иу уац нæй,
Нæ мын кæныс ды дæр тæригъæд!..
Фыдлæг-иу ахæм бонтæ 'рвитæд!..
Фатимæ... Цы? Цæссыг... цæй фæдыл?
Цæуыл кæуыс, мæ хуры цæст?
Мæ дзырдтæ ма нымай æфхæрдыл,

Бороться нам не безопасно...
Что делать!.. Видишь — я твоя...
Отдай меня, кому желаешь,—
Тебе простит и бог и свет,—
Мне все равно... Здесь речи нет
О счастье...

— Дочь, ты убиваешь
Бедой согбенного отца!
Клянусь вот этой сединою,
Клянусь величием творца,
Что я живу теперь одною
Мечтой о счастье твоём...
Права отцов, адатов силу
И мысль о выборе моем
Я унесу с собой в могилу,
Едва сердечное признание,
В награду за мои страдания,
За все насмешки надо мной
Судьбы злорадной, я услышу
Из уст Фатимы дорогой...
Дитя, открой страдальцу душу,
Молю тебя...

— Изволь, отец.
Когда измученный гонец
С Чечни к нам в полночь прискакал
И пред старшинами аула

Мæ мæт дæ карыл у æрмæст...

— Мæ фыд, цæмæн кæнæм, зæгъ-ма мын,

Дзæгъæл ныхас? Мæ хуызæттæн

Ысхæцын нæу æнцон, — æмбарын,

Фæлæ цы гæнæн ис... Дæу дæн, —

Кæмæн дæ фæнды, ратт мæ уымæн,

Æмæ дæм ничи 'рхæсдзæн фау —

Нæдæр нæ дзыллæ, нæ хуыцау.

Мæнæн та нæу уæлдай... Цæрдзынæн...

Кæм ис ам амонд та...

— Мæ чызг,

Ды марыс де 'фхæрд фыды барæй!

Хæрын мæ урс сæрæй æз ард,

Кæнын дын сомы стыр хуыцауæй, —

Æрмæст дæ амонд у мæ цард...

Фыдæлты бар, æгъдæутты хъомыс, —

Мах сомы уыдонæй кæнæм, —

Æмæ мæхи фæндон кæй хоныс —

Фæхæссин се 'ппæт дæр мæрдтæм,

Æрмæст æфхæрдæй æмæ тасæй

Цы ракодта мæнæн хъысмæт,

Гъеуый фæстæ дзæбæх ныхасæй

Дæуæн куы фехъусин дæ фæнд.

Фатимæ, курын дæ, мæ мæтмæ

Дæ зæрдæ раргом кæн...

— Мæ фыд,

Здесь со слезами рассказал
О притеснениях гяура...
Когда вы все — и стар и млад —
С оружием за Сулак спешили,
Ты помнишь, как тебя просили
И я, и сын твой Джамбулат
Пустить его... Ты не забыл
Его проклятья и молитвы...
Твой сын, я знаю, молод был
Для ужасов кровавой битвы,
Но он исторг твое согласие...
Безумная! Как заодно
С ним детской мыслью увлеклась я!..
Но так нам, видно, суждено!..
Ты помнишь — ни один в походе
Не красовался на коне,
Как он... Отец, то не войне
Служить хотел он — нет! — свободе...
Свободе!... Он любил тогда...
Прости, отец, мое признание!..
Пять лет в бесплодном ожиданье
Прошли, промчались без следа,
Как ряд ночей, без сновиденья,
Без искры света... Но, поверь,
Порой надежда и теперь
Сменяет горькое сомненье, —

Цæцæнæй уацхæссæг куы ссыд
Фæлладæй тар æхсæв нæ кæртмæ
Æмæ цæссыг калгæ зынай
Нæ хъæуы хистæртæн сæ цуры
Куы райдыдта уый уацæ дзурын
Джауырты бырстыты тыххæй...
Сымах æппæт — зæрондæй, ногæй,—
Уæхи куы байдыдтат цæттæ.
Сулачырдæм хæцын æввонгæй
Куы тындзыдтат... Баба, уæд дæ,—
Дæ зæрдыл ма лæудзæн,— куыд куырдтам
Æз дæр æмæ Дзамболат дæр,
Цæмæй йæ ауадзай... Цы дзырдта,—
Нæ дæ уызæн уый рох ныр дæр...
Æмбарын æз, æрыгон уыд
Фыдтугкалæн хæстæн дæ фырт,
Фæлæ дзæвгар фæдзырдта демæ,
Æмæ ысразы дæ ды уæд...
Æдылы сæр! Куыд уыдтæн йемæ
Уæд æз мæ рæузондæй æмвæнд!..
Æвæцæгæн, нывгонд уыд афтæ!
Ды нал хъуыды кæныс, мæ фыд,
Куы рацыд уый йæ бæхыл кафгæ? —
Хæстæттæй иунаг дæр нæ уыд
Уындæй уæд уый хуызæн... Нæ хаста
Хæсты сæрыл, миййаг, йæхи,—

Я жду его... Но что мечты
И клятвы девушки презренной! —
Они не стоят, чтобы ты
Закон отцов поправ священней...
Должно быть, так угодно року,
Что друг для друга мы равно
Погибли с ним давно, давно...
Табу¹ великому пророку!..
Изволь, отец, я покоряюсь
Своей нерадостной судьбе,—
Преступным бременем тебе
Я оставаться не решаюсь,—
Сдаюсь пред силою адата...
Нарушу юности обет...
Забуду имя Джамбулата...
И выхожу, — позволишь, нет, —
За Ибрагима...

— Дочь?!

— Сам бог

Его в удел мне посылает...

— Но он ничтожен, он убог,—
Опомнись, дочь!..

— Отец, пылает
Любовью сердце в нем давно...

¹Слава, хвала. (Прим. авт.)

Фæлæ сæрибарыл уыди
Гъеуæд йæ балцы цыд... Уый уарзта...
Баба, ды ме 'ргом дзырд ныббар...
Æнæхъуаджы æнхъæлмæ кастæй
Ныр фондз азы маңыл фæтар,
Æнæфын æхсæвтау, æвастæй,
Æнæфæд уадзгæйæ, куыддæр...
Уырнæд дæ, хаттæй-хатт ныр дæр
Мæнæн ысрухс кæнынц мæ зæрдæ
Ныфс æмæ 'нхъæлцауы цæхæртæ —
Кæсын æм æз... Фæлæ цы сты
Фыдæлгъыстаг чызгæн йæ сæнттæ!
Гъеуый аргъ не сты, æмæ ды
Сæттай нæ фыдæлты æгъдæуттæ...
Æвæццагæн, хъысмæты уагæй
Нæ ахицæн тæрхонгонд у,—
Нæ хъуыддаг фехæлд махæн рагæй...
Ыстыр пехуымпарæн табу!
Кæнын мæ хъысмæтыл æз разы,—
Ныббар, нæ рæвдаудзæн уый мæн,
Фæлæ фыдæлгъыстау дæуæн
Æнус нæ баддзынæн дæ разы;
Æгъдæуттимæ нæ цæуын тохы...
Сæттын мæ раздæры дзырдтæ...
Дзамболаты æз уадзын рохы
Æмæ кæнын — фæнда дæ, нæ,—

— Но он не князь...

— Мне все равно...

Там, где нашла в себе я силу
Зарыть мечты мои в могилу,
Поверь, отец мой дорогой,—
В труде, облитом потом, кровью,
Согретом правдой и любовью,
Найду отраду и покой...
Отец, ты выслушал признание
Безумной дочери твоей,—
Суди ж ее без сострадания,
По слову совести своей,
Суди преступницу скорей!..—
Старик прикрыл глаза рукою...
Он только мог ответить ей
Упавшей на ковер слезою...

Æз Ибрагимæй мой...

— Мæ чызг!

— Нывгонд у уый мæнæн хуыцауæй...

— Фæлæ уый ницы у, гæвзыкк...

Æркæс, мæ чызг!

— Мæ фыд, уый рагæй

Куы судзы уарзоны тæмæн...

— Фæлæ уый нæу æлдар, мæ чызг...

— Гъеуый нæу хъауджыдæр мæнæн...

Мæ хъуыдытæ ныгæнынмæ

Кæм разынд фаг хъару мæнмæ,

Гъеуым, æууæнд, мæ уарзон фыд,

Рæстдзинад, уарзоны æнцойы —

Нæ хид, нæ тугæйдзаг фæллойы

Ыссардзынæн æз цин, рæвдыд...

Мæ фыд, ды фехъуыстай йæ барвæнд

Ныртæккæ де 'дылы чызгæн.

Тæрхон ын кæн æнæтæригъæд, —

Дæ фарн куыд амонь дæуæн, —

Тæрхон — æгъдаухалæгæн тагъд...

Наиб йæ цæстытыл ныххæцыд,

Нæ радта дзуапп, лæууыд æнæсдырд —

Иæ цæссыг гауызмæ æртагъд...

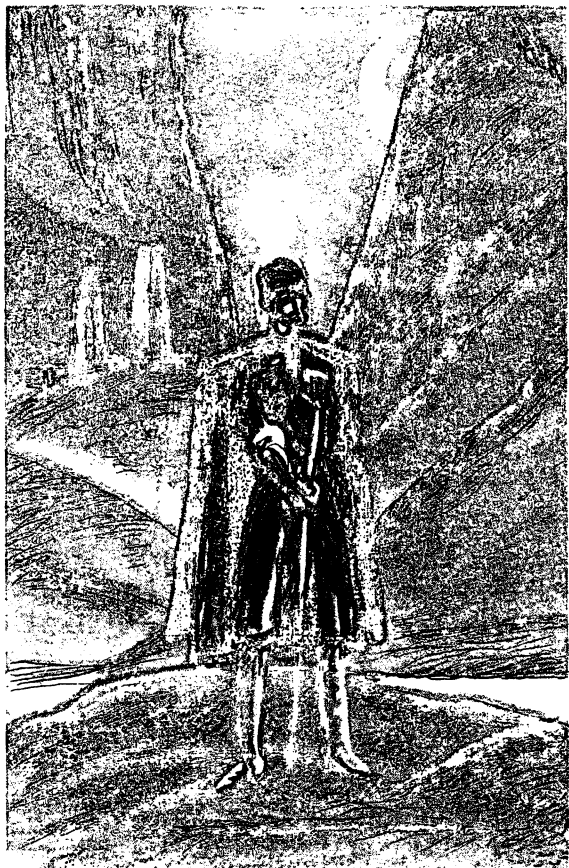
Свежо... Полночною прохладой
Повеял ветерок из гор...
Стоят возы живой оградой...
Пылает небольшой костер...
Быки пасутся над рекою...
Вот кто-то песню затянул, —
Звучат болезненной тоскою
В ущельях песни... Вот зевнул
Какой-то дремлющий... Привольно
На мягкой зелени лежать
В такую ночь, — начнешь невольно
Бессвязно, без конца считать
В пространстве тлеющие очи;
Меж тем блуждают без конца,
Дивясь премудрости творца,
И думы в полумраке ночи...
Как сладко за свою свободу,
Как мысль беспомощную жаль!
Обнять весь мир, постичь природу,
В надзвездную проникнуть даль —
Увы, ей не дано судьбою!..
Мелькают тени за арбою...

Сыгъдæг уæлдæф... Ыскъæфы комæй
Æмбисæхсæвы узал уад...
Уæрдæттæ нувæдыл æнгомæй
Лæууынц æмбондау... Судзы арт...
Æддæдæр галтæ донбыл хизынц...
Ныззарыд иу чидæр сындæг...
Ыстыр æнкъарддзинад æвдисынц
Ам зарджытæ... Хуыссæгхъуаг лæг
Тыхджын нызæмбыдта... Дзæбæх у
Фæлмæн цъæх кæрдæгыл хуыссын
Мæйдар æхсæв,— æрвон уæрæхы
Æнæнхъæл байдайы хынцын
Уæд лæг стъалыты цæстытæ;
Æмæ æнæрлæугæ хæты
Уæд дисгæнгæ æрвон дæрдты
Æхсæвы сау тары йæ хъуыды...
Куыд адджын у сæрибар царды!..
Тæригъæд не 'нæбон хъуыды,—
Æгас дуне, æгас æрдзы
Æмæ фæсыстыалыты дарды
Кæмæн нæу базонын йæ бон!
Æндæргау талынджы... уæрдон...

Один хлопочет у костра,—
Готовит ужин... Но пора!
Черкесы чинно у огня
Садятся стройным полукругом...
Обычай родины храня,
Два отрока, подобно слугам,
По старшинству всех наделяя,
Обносят чашами их ряд...
Картину ярко озаряя,
Дрова, как факелы, горят...
Похлебка и чурек ячменный!..
Кому их труд тяжелый мил,
Как ласки дружбы неизменной,
Тот ужин их бы полюбил...
А мы, читатель мой бесценный,
Мы любим негу и покой,
И в нашей праздности вседневной
Нам нужен ужин не такой!
Но тише! Юному черкесу
Вблизи слышались шаги...
— Благослови, аллах, трапезу,
Пророк вам всюду помоги! —
С приветом путник неизвестный
Явился к ним из-за арбы.
Все приподнялись...
— Будь небесным

Иæ фæстæ аууæттæ... Æхсæвæр
Сæ ну фыцы... Æгъгъæд у ныр! —
Сæ артмæ фидаугæ, тымбыл
Черкестæ 'рбадтысты æппæтдæр...
Дыууæ кæстæры сын æгъдауæй
Лæггад, кæстæриуæг кæнынц:
Куыд карджындæрæй сын рæдауæй
Сæ размæ дзаг къустæ хæссынц...
Сæ арты 'взаг тыхджын ысхъазы
Æмæ уæд байдайынц зынын:
Хуымæтæджы хамбохъ сæ разы
Æмæ хъæбæрхоры кæрдзын...
Сæ уæззау куыст кæмæн у адджын,
Сæ цард кæмæ кæсы зынаргъ,
Гъеуый сын се 'хсæвæр дæр уарзы...
Фæлæ, мæ зынаргъ кæсæг, мах,
Мах уарзæм цин, мах уарзæм хъазын,
Æмæ мах райгæ царды сæр
Нæ хъæуы ахæм æхсæвæр...
Ныр та сабыр! Æвзонг черкесæн
Иæ хъустыл ауадис уынæр...
— Уæ куывд уæд барст æмæ уæд уе 'хсæн
Хуыцауы фарн!— æрбайхъуыст дзырд,
Æмæ сæм уæрдоны фæстейæ
Æнæзонгæ бæлццон фæзынд.
Дзуапп радтой уазæгæн лæугæйæ:

Послом и гостем, коль рабы
Твои достойны этой чести...
За скромный ужин не брани...
Поведай радостные вести,—
Откуда, для кого они?
— Не мне, несчастному лезгину
Быть светлым вестником небес;
Рукой бессильной я не сдвину
Загробной вечности завес...
Оставшись круглым сиротою,
Я вырос на чужих руках,
Считая матерью родною
Старуху о пяти зубах.
Она и ветхая лачуга,
Чурек на ужин и в обед,
Солома, сказки в час досуга —
Вот все,— и детства нет как нет!..
Я подрастал... Старуха знала,
Чему питомца научить,—
Она меня безбожно гнала
Князей за пиршеством смешить...
Я пел, плясал без утомленья
И мог остатками стола
Кормить старуху... Как мгновенье,
И юность светлая прошла...
Давно, давно тот возраст минул,

— Уæларвæй уацхæссæг фæу!
Нæ къорд, миййаг, кæд д 'аккаг у,
Уæд дын — фысым, æрбад нæ разы...
Нæ æхсæвæрма ма 'рхæсс азым...
Дæ цины уацтæ нын фæкæн,—
Кæцæй ысты æмæ кæмæн?
— Мæ хуызæн лезгин та кæм хæсдзæн
Уæларвæй рухс уацты фæндон;
Мæрдты, æнус бонты æмбæрзæн
Мæнæн нæу бахгæнын мæ бон...
Зыбыты сидзæрæй æрвыстон
Кæйдæр фæсдуæртты æз мæ цард.
Æнæдæндаг зæронды схуыдтон
Мæхицæн æз ныййарæг мад.
Мæгуырау къæс æмæ мæ мадгонд.
Хъæбæр кæрдзын, лыстæн — мæ уат,
Таурæгътæ æвдæлон афон —
Æмæ гъеууыл ме 'взонгад
Фынау фæцыдæр и, фæлыгъд!..
Æз рæзыдтæн... Мæ мад æмбæрста,
Хуыздæр цы куыстæн уыд йæ фырт,—
Æлдæртты куывдтæм-иу æппæрста
Фæхудын кæнынмæ мæн цырд.
Æз симдтон, зарыдтæн-иу хъазты
Æмæ фынгисæггаг муртæй
Æз хастон зæронды... Æваст та

Давно старухи этой нет;
С тех пор, как я аул покинул,
Промчалось много, много лет...
С тех пор я странствую немало
С сумой и посохом своим, —
Пою для всех и — где попало...
Везде привет, везде любим...
Когда-то жизнь во мне кипела,
Вперед без страха я глядел, —
Искал борьбы, искал я дела...
Был близок к ним... но заболел...
Очнулся я в стране далекой,
Среди неведомых степей,
Без сил к борьбе с судьбой жестокой,
С насмешкой чуждых мне людей...
Жизнь стала для меня укором,
А жить хотелось, видит бог!..
Меж тем моим усталым взорам
Повсюду чудился острог...
Как я хотел предать забвенью
Порывы мысли роковой!..
Как челн над темной глубиной,
Я был покорен дуновенью
Едва приметного зефира...
Без сожаленья, без кумира,
Без слез, без ласки и привета,

Фæлыгъд мæ рагуалдзæг дæр... нæй...
О ме 'взонгад куыд раджы ф'аууон.
Фæци мæ мадгонд дæр, ныфтыд.
Нæ хъæу нæ ныууагътон æз абон —
Уæдæй нырма азтæ фæцыд...
Уæдæй нырма чысыл нæ хатын
Хызынимæ, лæдзæджы 'нцой,—
Мæ зарды фæрцы мын кæмфæнды
Вæййы салам, вæййы æнцой...
Кæддæр æхсыста туг мæ уæнгты:
Æз домдтон тох, цыдæр хъуыддæгтæ,—
Æдасæй размæ уыд мæ каст,—
Фæцæй сæм кодтон æз хæстæгдæр,
Фæлæ фæрынчын дæн æваст...
Æрчъицыдтон кæмдæр дард бæсты
Æнæзонгæ быдырты 'хсæн;
Æнæхæстхъом, лæмæгъ уыдтæн,
Æцагæлæтты хъал ныхæстæй
Мæ хъысмæт фенад ис мæнæн...
Мæ цард ысси бынтон æлгъыстаг,
Уæддæр ын уарзтон æз йæ ад,
Фæлæ æдзух мæ зæрдæрыстæй
Мæ цæстыл ахæстæттæ уад...
Куыд мæ фæндыд, цæмæй мæ зæрды
Æбуалгъ фæндтæ нæ уа мæнæн!..
Фæлæ куыд арф малы уылæн

Без искры радости и света,
Мелькали смутной чередой
За днями дни... Обрыв крутой
Меня заставил оглянуться...
Вперед... туда? Назад... вернуться?..
Нет, лучше где-нибудь в сугробе
Сном непробудным почивать,
Чем в смрадном ледящем гробе
Оков бряцанию внимать...
Назад, назад!.. Когда б вы знали,
Мои случайные друзья,
Как взоры дня меня пугали,
Как солнца сторонился я!
Где беспредельна степь, как море,
Где чуть колышется река,
Там безграничны скорбь и горе,
Часы ленивы, как века...
Беспомощно слабеют ноги,
Бессильно замирает грудь...
Взглянешь назад — нет полдороги,
Вперед — как вечность, долог путь!..
И вот с мучительной тоскою
Из груди рвется тихий стон
С невыразимую мольбою
О смерти... Но все тот же сон:
Я вижу снежные вершины,

Хæсса æнцонæй нау йæ сæрты,
Мæн дæр раст уый хуызæн фæлмæн
Æскъæфта рог зефир æнцонæй,
Æнæ кумир, æнæ фæсмонæй,
Æнæ цæссыг, æнæ рæвдыд,
Æнæ рухсы цъырттæй, æнæ цин
Фыдбонтæ ивтой-иу кæрæдзи
Æмхæццæйæ... цæхгæр лæбырд
Фæкæсын кодта мæн фæстæмæ...
Кæцырдæм — размæ 'ви фæстæмæ?..
Фæлтау мæрдфынæйæ, уым разæй,
Хуысс искуы миты бын æнус,
Цæйнæфæлтау рæхысты азæлд
Цæрæнбон ахса ам дæ хъус...
Фæстæмæ!.. Ме 'нæнхъæл лымæнтæ,
Сымах куы зониккат мæ мæт,—
Куыд тарстæн рухс боны тæмæнтæй,
Куыд лыгъдтæн рухс хурæй фæсвæд!
Кæм у йæ фæз уæрæхдæр фурдæй,
Кæм н 'ахсы доны сыр-сыр хъус,
Уым лæг мæцгæ кæны æнудæй,
Сахат дзы бавæййы æнус...
Дæ зæнгтæ цуддзысты дæ быны.
Дæ зæрдæ — рыст æмæ фæллад.
Дæ фæстæ 'рдæгвæндаг нæ зыны,
Дæ размæ — 'нусау, фæндаг дард!..

Ущелья, пышные долины
Далекой родины моей...
Я слышу песнь моих друзей...
Как барс, ужаленный стрелой,
Очнусь... бросаюсь вновь вперед...
Лечу неведомой тропой,
Пока вновь сердце не замрет...
Друзья, простите тягость речи
Скитальцу бедному, — порой
Избыток чувств и сладость встречи
Жемчужной искрятся слезой...
Простите, что родное блюдо
Слезами подслащаю я...
Клянусь вам, велико то чудо,
Что с вами греюсь у огня... —
Все молча страннику внимали, —
Мальчишка не доел чурек, —
Но, слушая, не понимали,
Откуда, что за человек?..
— Я вижу, — начал он с улыбкой, —
Вас удивляет мой убор...
Что делать? Он невольной шуткой
Смешит суровость наших гор;
Я не ропщу, — ведь перед вами
Певец-скиталец и пастух, —
Убог умом, богат словами,

Æмæ та риуæй дæр ысхъуысы
Æнкъард, зæрдæхалæн нæтын;
Кæугæ, æнæсдзургæ фæмысы
Лæгæн йæ рыстæрдæ мæлын...
Фæлæ та фын: уынын мæ бæстæ,
Нæ митсæр къæдзæхтæ, нæ фæзтæ,
Нæ дард кæмттæн сæ цин, сæ цард...
Æз хъусын ме 'мбæлттæн сæ зард...
Куы ныццавай стайы фатæй,
Уæд æй куыд аскъæфы йæ маст,
Æз дæр раст уый хуызæн... Хъазуатæй
Уæд размæ астæлфын æваст...
Æбæрæг фæндагыл кæдæмдæр
Фæуайын адæргæй цæрдæг...
Фæуайын, цалымæ мæ зæрдæ
Нæ басабыр вæййы нæуæг...
Мæ хæлæрттæ, ныббарут, курын,
Мæгуыр хæтæг лæджы фырдзырд,—
Æфхæрдмæ цинбоны фæзынд
Цæссыджимæ фæцæуы дзурын...
Ныббарут мын, нæ бæстон хойраг
Кæй кæнын цæссыгæй фæлмæн,
Фæлæ уын ард хæрын, у койаг —
Æз ам уæ арты цур куыд дæн...
Сæ бæлццонмæ лæмбынæг хъуыстой,—
Чысыл лæппу ныджджих бынтон; —

Кумир красавиц, враг старух...
Теперь иду,— здесь недалеко
Примолк над бурною рекой
Аул... На праздниках пророка
Хочу забавить там игрой
Наиба... Чай, давно пеняет
Старик... Не так ли?..—

Все молчат.

Кого в Наибе он теряет?
О чем те струны прозвучат,
Которые так запоздали
Узнать о смерти старика?
Зачем же слезы засверкали
В очах скитальца-кунака?
— Ужели,— гость спросил тревожно,—
Вопрос невинный вас смутил?
Зачем молчите? Все возможно,—
Наиб был стар... и слаб, и хил...
Быть может, он...

— Мой друг случайный,—

Заговорил черкес седой,—
Ты облечен какой-то тайной...
Клянусь вот этой бородой,
Ты не певец родного края,
А то бы песнь твоя, рыдая,
Печальной повестью давно

Бæргæ хъуыстой, фæлæ нæ зыдтой,
Уый чи уыдис, кæцырдыгон...
— Æз хатын,— худгæмхæст ысдырдта,—
Мæ дарæс уыл æфтауы дис...
Цы бакæнон? Бызгъуыр лæбырдтæ,
Нæ карз хæхты съл худæн ис,—
Нæ йыл тыхсын,— бæрæг мæ кондæй,—
Уынут: хæтæг зарæг, фиййау,
Дзырдтæй — хъæздыг, мæгуырау — зондæй,
Чызджытæ йæм нæ хæссынц фау,
У зæрæдтæн æнæуынон...
Гъеныр цæуын æз уæртæ 'ввахсмæ.
Уым, къæйты хойгæ, уайы дон,—
Мæ зæрдыл ма лæууы,— йæ фарсмæ
Ис хъæу... Хуыцауы стыр бæрæгбон
Æз хъуамæ бахъæлдзæг кæнон
Гъеуым Наибы... Зæронд ныр
Бынтон фæлмæст уыдзæн, мæгуыр,
Йæ мæстытæй... Нæу афтæ, цы?..—
Нæ фехъуыст дзуапп... Ныхъхъус ысты...
«Цымæ Наибæн чи у а лæг?
Куыд уыдзæн а хъистæн сæ зард,
Куы фехъусой Наибы мард?
Цæуыл хъынцъым кæны нæ уазæг,
Йæ цæсты дон цæмæн абадт?!»
— Ау, цавæр у,— уæд загъта бæлццон,—

Ласкала б слух... Но все равно,
Быть может, шел ты издалека
К Наibu передать привет
От Джамбулата, то жестоко
Промедлил... Старика уж нет...—
Глухим, подавленным рыданием
Дополнил речь его кунак...
— Чем объяснить, ответить как
Его слезам, его страданиям? —
Решал в раздумии глубоком
Черкес...

— Аллахом и пророком
Тебя мы заклинаем, брат,—
Признайся, ты...

— Я Джамбулат...

Мæ фарст куы нæ уыдис фыдæх,
Цæмæн ныхъхъус ыстут? Циу йе 'фсон?
Наиб зæронд уыдис, лæмæгъ...
Ныр чи зоны...
— О не 'васт уазæг,—
Уæд загъта хистæр лæг æнцад,—
Цыдæр сусæгдзинад æмбæхсыс...
Хæрын мæ урс рихитæй ард,
Нæ дæ ды а бæстæйы зарæг,
Кæннæуæд афонмæ дæ хъарæг
Æнкъардæй азæлид... фæлæ
Уый нæу уæлдай, миййаг, кæд дардæй
Цыдтæ Наибмæ ды фæрсæг,—
Дзамболатæй саламхæссæг,—
Уæд байрæджы... Уый ацыд цардæй...—
Уæззау, æнуд куыдæй сæ бæлццон
Нынниудта, хъарджытыл фæци...
«Цæй тыххæй æфхæры йæхи,
Цы йын зæгъæм, цы у йæ æфсон?» —
Арф карста черкесаг йæ тæрхон.
— Хуыцау æмæ пехуымпарæн
Зындгонд уыдис дæ ном цæрæнбон,
Ысхъæр æй кæн...
— Дзамболат дæн...

У крайней сакли, под навесом,
Играет с маленьким черкесом —
Сынишкой — молодая мать.
Она старается поймать,
А он, бутузик, убегает...
Хохочет... Вот упал... кряхтит...
Она проворно подымает
Его, целует... он визжит,
Барахтаясь в ее объятьях...
Блажен, кто матери в занятиях
Служить помехой в детстве мог!
Но... что за робость? Чрез порог
Калитки Джамбулат не смеет
Переступить в счастливый двор...
Как ночью малодушный вор,
В виду своей добычи, млеет,
Томится и дрожит в засаде...
Вперед — нет мужества шагнуть,
Назад — позорным мнится путь, —
Куда же?.. Джамбулат в досаде
Сжал челюсти... «Ужель с щенком
Холопа ей не надоело

Кæс, уæртæ ну хæдзар. Йæ разы
Зæрдæхъæлдзæг æнæмæт хъазы
Йæ фыртимæ æрыгон мад.
Фырт азгъоры... Йæ мад æй суры...
Фырт бахуды, цыдæртæ дзуры
Æрдæгдзæфтæй... Кæс, ныр фæкалд;
Цæрдæг æй фелвæста йæ мад,—
Рæвдауы йæ... Кæм лæууы 'нцад,—
Тындзы та хъазынмæ, хъæрзы...
Тæхудиаг, царды уалдзæджы
Йæ мад кæмæй фены хъæбулад!
Фæлæ... Цæмæй тæрсы Дзамболат
Йæ мысыны бæллиц кæртæй!
Йæ къæсарыл цæуылнæ хизы?..
Æхсæв тæппуд къæрных куыд риза
Йæ давинаджы 'ввахс уындæй,—
Раст уый дæр уыйхуызæн,— йæ уæнгтæ
Зыр-зыр кæнынц, у йе 'нгæс тар...
Фæцæуид размæ — нæй æхсар,
Фæстæмæ — худинаг бынтондæр,—
Кæдæм цæуа?.. Йæ маст — ыстыр...
Дзамболат сау фæндтæ нывæнды:

Дурить?» — и мощным кулаком
В калитку постучал он смело...
Внезапный стук смутил на время
Ребенка... Молодая мать
Пошла к калитке... «Гость—не бремя»,—
Адату этому послушна,
Она привыкла принимать
Его во всякий час радушно.
Дверь растворяется проворно,
И пред хозяйкою, задорно
Облокотясь на посох свой,
В широкой шляпе и с сумой
Предстал знакомый нам кунак.
Взгляд гостя, как огонь, пытливый
Смутил хозяйку... Словно мак,
Зарделись щеки... Взор стыдливо
Погас в ресницах... на устах
Улыбка замерла красиво...
Работа путалась в руках...
Огнем неизъяснимой тайны,
Волнуясь, трепетала грудь...
Но не надолго...

— Гость случайный,—

Она промолвила,— твой путь
Тяжел, далек, сомненья нет...
Но всем, кто ни проходит мимо

«Хынджылæг кæнын æй куыд фæнды
 Йæ куыдзы хъæвдынимæ ныр!»
 Æмæ домбай к'ъухæй ныфсджын
 Ныххоста кæрты дуар тыхджын...
 Æнæнхъæл бахостæй рæстæгмæ
 Фæтарсти сывæллон... Йæ мад
 Цырды рауадис æрбадзурæгмæ...
 «Нæу уазæг буц кæнын æгад»,—
 Лæууыдис уыцы 'гъдау йæ зæрдыл,
 Æмæ-ну уазæгæн йæ кæрты
 Уыдис кæддæриддæр бынат.
 Дуар байгом ис ныр дæр æнцад,
 Æмæ æвзонг æфсины размæ,—
 Йæ хызын уæхскæй уагъд йæ фарсмæ,
 Нымæтхуды, лæдзæджы 'нцой, —
 Лæууыд, кæмæн кодтам йæ кой...
 Æнæзонгæ бæлццонь 'нгасæй
 Ус фефсæрмау... Йæ уадултæ
 Сырхварс фæткъуытау фесты 'гасæй...
 Йæ каст фæтар... Йæ бахудт дæр
 Рæсугъд фæурæдтой йæ былтæ...
 Йæ к'ъухтыл нал цыдис йæ бар...
 Цыдæр сусæгады тыфылтæ
 Ыссыгътой риу... фæлæ та 'хсар
 Ыссардта уый.
 — Æнæнхъæл уазæг,—

Убогой сакли, я привет
Передаю от Ибрагима,—
Не откажи его принять...—
Она, казалось, овладела
Собою, но очей поднять
На «пастуха» еще не смела...
Момент... другой,— и взгляд пришельца
Ей разум объяснил не так,
Как смутно объясняло сердце,—
И вновь пред ней стоял кунак,
Пастух усталый и голодный...
Его костюм простой, свободный,
Его осанка, смелый взгляд,
Улыбка — ясно говорят,
Что он из гор...

— Благодарю

Сердцами правящего бога!
Твое приветствие у порога
Я, как святыню, схороню
В душе моей... Благодарю!
Красавиц видел я немало,
Но грудь мою ты взволновала
Иным восторгом,— я горю
Любовью брата... Никогда
Твой голос нежный не забуду;
В минуты счастья и труда

Ысдзырдта бәлцонмә,— уынын:
Дә фәндаг дард удаид, зын...
Нә мәгуыр хәдзарән йә разы
Бәлцон куы 'рбаләууа, уәд ын
Кәддәриддәр салам дәттын
Æз Ибрагимы номәй ам;
Дәуән дәр' — уазәджы салам,
Фәндаг дын ис нә мәгуыр кәртмә...
Цыма фәзындис ныфс йә зәрды,
Зынд уыйхуызән, фәлә уәддәр
Ыскәсын «фиййаумә» нә уәнды...
Ыстәй цыбыр рәстәгмә 'васт
Йә зонд әндәр фәндтә нывәнды,—
Æрбацәуәг бәлцоны 'нгас
Нә фәкаст зондмә зәрдәйәу,—
Йә цуры уазәг ис әрмәстдәр,
Фәллад әмә ыстонг фиййәу...
Йә мәгуыр дарәсы фәрәзтә,
Йә уәнгты конд, йә цәст әлхынцъ,
Йә мидбыл бахудт — әргом зәгъынц,—
Кәй у хәххон.
— Зәгъын әз бузныг
Хуыцауы стыр номәй дәуән;
Дә салам зәрдәйы уыдзән
Дзәбәх, сыгъдәг фәндау әнусты.
Куыд нә 'рләууыд рәсугъд мә разы...

Я за тебя молиться буду
Всегда, везде... Я прост, ты видишь,—
Пастух не может быть иным...
Я знаю, скоро ты забудешь
Мои слова; как снег, как дым,
Как клятвы юности незрелой,
Они исчезнут без следа
Из памяти... что за беда!
Прости, пастух я очень смелый,—
Таким красавицам, как ты,
Смешны восторги и признанья,
Забавны пылкие мечты
И скучны при луне свиданья,—
Вот ваш обычный недостаток!
Прости, что гость твой больно падох
На откровенность... Не всегда
Таков я... Праздная болтливость
К ночлегу не сберет стада,—
А здесь... где женская стыдливость
Не терпит юности затей,
Дичится радостей свободы,
Где слово мужа, визг детей —
Источник счастья и невзгоды,
Где ложны клятвы и обет,
Здесь промолчать... уменья нет!..
Ты видишь, гость твой не скучает...

Фæлæ æссыгътай ды мæнæн
Мæ зæрдæ 'ндæр артæй,— мæ уарзын
У хойы уарзт... Æдзух уызæн
Дæ фæлмæн дзырд мæнæн мæ риуы,—
Æмæ куы уон кæмдæрид цины —
Фæллой уа, амонд уа, уæддæр
Уызынæ ды мæ куывды сæр.
Бынтон хуымæтæг дæн, уыныс мæ,—
Æмæ куыд уа, уæдæ, фиййау?..
Мæ дзырдтæ фароны митау
Уыздысты рох... æмæ мæ сæнттæн,
Æвзонджы 'рдхæрæны дзырдтау,
Дæ сæры нал уызæн сæ фæд дæр,—
Бæллæх у уый, фæлæ цы кæнон!..
Ныббар дæ фиййауæн йæ уæндон,—
Дæ хуызæн рæсугъдтæм кæсынц
Ыстауæн, уарзон дзырдтæ худæг,
Сæрæн дзырдтæм кæнынц тæхуды,
Мæйрухсы 'мбæлынæй тæрсынц,—
Гъеуый уæ аиппæн сæ сæр!
Ныббар, æргом ныхас æгæр
Кæй кæнын, уый... Æппынæдзух
Нæ вæййы афтæ... Фосы дзуг
Ныхæстæй не 'рцаудзæн бынатмæ,—
Фæлæ ныр ам... Мæ цæсты раз
Сылгоймаджы æфсæрмæнгас

А если подадут пирог,
Волчком заходит турий рог,—
Забавен пастушок бывает...
— Кунак веселый ест немного
И напивается водой;
Он никогда не судит строго
Прием хозяйки молодой,
А потому могу я смело
Просить в кунацкую его,—
Не прогневись.

— Вот это дело!

Я ждал лишь слова твоего,—
Ведь басней соловья с тобою
Нам не насытить,— но теперь
Благославляю всей душою
И твой привет, и эту дверь...
Я мужа твоего знавал...
Мы часто в альчики играли...
Он лучше всех нас воровал,
Но мы его за трусость звали
Тихоней... О тебе, скажу,
Я знаю только понаслышке...
И мальчик ваш?

— Да.

— О сынишке

Не знал... и больно накажу

Æвзонг сæнттæй кæм лидзы дардмæ,
Кæм дзы уадзы сæрибар тас;
Йæ мойы дзырд, йæ сывæллон
Кæмæн ысты йæ цин, йæ мæттæ...
Кæм ысты мæнг æрдон ныхæстæ —
Уым мацы зæгъ... Уый нæу мæ бон!..
Уыныс, дæ уазæг нæу æрхæндаг,
Уæливых ма куы уа, уæд та,
Ыстæй дзæбидыры сыкъа —
Гъеуæд вæййы фиййау, гъе, хъæлдзæг...
— Дæ хуызæн уазæг тынг нæ хъауы,
Æрвиты донимæ йæ хæрд;
Уый карзæй никæддæр фæфауы
Æвзонг æфсины фынгæвæрд.
Æмæ йæ уый тыххæй уæндын
Æрбахонын,— æрхæсс дæ сæрмæ
Нæ уазæгдон.
— Гъеуый фæнд у!
Дæ дзырдмæ кастæн æз æнхъæлмæ,—
Куы зонæм мах, æмбисæндтæй
Æфсадæн булæмæргъы нæй,—
Фæлæ дын ныр салам мæ зæрды:
Хуыцауæй арфæйаг фæуæнт
Дæ дзыхы дзырд æмæ дæ кæрт...
Зыдтон дæ лæджы дæр... Кæддарты
Мах арæх хъазыдыстæм хъултæй...

Его, разбойника, за это...—
Какая странная примета,
Читатель, узнавать людей:
Мы вызываем у детей
Испуг и слезы поцелуем,
Когда неискренно целуем,
Когда не любим их... Поверь,
И Джамбулат хотел теперь
Притворно приласкать ребенка,
Но он не дался,— мальчик звонко
Заплакал и — скорей, скорей —
В объятия матери своей!
Табу всеправедному богу!
Табу хозяевам! Пора!..
Но гостя выпить на дорогу
Хозяйка просит из «тура».
— Я опьянею...
— Добрый путь!..

Уый давта не 'ппәтәй хуыздар,
 Фәлә йә мах йә 'фыртаппудәй
 Хуыдтам сабыр ләппу... 'Дәу дәр
 Зыдтон фәскойә әз чысылтә...
 Уәхи у ләппу дәр?
 — Нәхи...
 — Мәнән нәуәг хабар у уый,
 Әмә йын уый тыххәй йә былтә... —
 Цы диссаг у, кәсәг, цы дис,
 Ләгән куыд базоның йә зәрдә;
 Сывәллонән нә рәвдыд — рис,
 Нә ба — сәры цәфәй әвзәрдәр,
 Куы нә вәййың зәрдәйә, уәд, —
 Куы нә сә фәуарзәм... Әууәнд,
 Дзамболат дәр былалгы цинтә
 Ныр хъавыд сабийыл, фәлә
 Уый асхъиудта цъахахстгәнгә, —
 Йә мады буц хъәбысы смидәг...
 Табу әппәтзонәг хуыцауән!
 Салам нә фысымтән — бәркад!..
 Фәлә та уазәгмә әгъдауән
 Дәтты әвзонг әфсин сыкъа.
 — Фәрасыг уыдзынән...
 — Фәндараст!
 Уый — Ибрагимы цәрәнбон...
 — Уәдә цәмәй фәрәвдз уа м' араст,

Ты пьешь здоровье Ибрагима...

— А чтоб вас вместе помянуть,

Скажи мне имя...

— Я — Фатима...

— Одну Фатиму знал и я.

С тех пор красавицу такую

Я не встречал... Как дочь родную,

Как равнокровное дитя,

Князей почтенная семья

Ее взрастила на свободе...

Одна другой звучней, милей,

Как о волшебнице, о ней

Слагались повести в народе...

Смотринам не было конца...

Но стать женой... нет, невозможно! —

Старик ей заменял отца,

А юный князь... О, как безбожно,

Как непомерно наказанье!..

За Сунжей вспыхнуло восстанье...

И князь исчез в бою одном

Бесследно... Но беда не в том,—

Пусть он убит, казнен на плахе,

Все ж лучше, чем...

— Жених был жив?! —

Хозяйка перебила в страхе.

— Казалось, нет. Так порешив,

Æмæ уæ дыууæйыл зæгъон,—
 Дæ ном мын зæгъ.
 — Мæ ном Фатимæ...
 — Фатимæ иу зыдтон æз дæр.
 Рæсугъдæй уый хуызæн ныр дæр
 Нама федтон... Æлдар йæхимæ
 Уый райста схæссынмæ, чызгæн,
 Æмæ йæхи чызджы хуызæн
 Ысхаста кад æмæ цытимæ...
 Дзырды хорз ма кæм уыд æвгъау,—
 Йæ кой нæртон рæсугъд чызгау
 Сæ зарды дзыллæтæн нæрыди...
 Йæ курджытæн кæрон нæ уыди...
 Фæлæ йын мойгæнæн нæ уыд! —
 Зæронд æлдар уыдис йæ фыд,
 Æвзонг æлдар та... О фыдхъысмæт,
 Цæй æнæхатыр фæдæ ды!..
 Уыд Сунжæйы æддаг фарс сыстæт,
 Æмæ æвзонг æлдар хæсты
 Фæтар ис уым... Фæлæ мæты
 Нæ бафтыд уый тыххæй... Фод мард,—
 Уæддæр хуыздæр...
 — Усгур ма цард? —
 Ус афарста æваст, тæрсгæйæ...
 — Зынд афтæ,—нал.— Гъеуый зæгъгæйæ,
 Зæронд лæгæн йæ хъару тад...

И старый князь стал падать духом,
Вторым ударом он убит:
Красотка, доверяя слухам,
Позорит клятвы, не щадит
Родных адатов и тайком
Выходит за раба...

— Довольно!

О ней доскажешь мне потом...
Ты мне о князе молодом
Не все сказал...—

Длинна уж больно

И не занята речь о том,
Как он в плену, в цепях железных,
В темницах, в подземельях тесных
Грустил и думал лишь о ней,
Лишь о красавице своей...
Как, наконец опять свободный,
Он к ней пришел больной, голодный
И встретил безучастный взгляд...
— Но — имя князя?

— Джамбулат...

— Пастух! прости... я вся сгораю...
Я не могу владеть собой,
Все это — сказка... да? Я знаю,
Что князь убит...

— Он пред тобой!..

Дыккаг цæфæй бынтон æрхауд:
 Йæ рæсугъд баууæндыди уацыл,
 Æмæ, йæ дзырд фæсайгæ, уæд
 Æгъдаутты сæрты моймæ ацыд
 Цагъармæ сусæгæй...
 — Æгъгъæд!
 Зæгъ-ну мын уый тыххæй фæстæдæр...
 Æвзонг æлдарæн уал фæу
 Йæ хабæрттæ...
 — Уый даргъ дзырд у,
 Æниу цæмæн кæны хъæугæ дæр,
 Уацары 'фсæн хъадаманты
 Уынгæг талынг ныггæндтыты
 Йæ сагъæс-ну куыд уыд æгас бон
 Йæ хуры хай, йæ рæсугъд уарзон...
 Фæстагмæ та куыд ысуæгъд ногæй,
 Куыд æм æрцыд рынчын, ыстонгæй
 Æмæ куыд нæ федта рæвдыд...
 — Зæгъ мын йæ ном...
 — Дзамболат хуынд...
 — Ныббар, фиййау, мæ зæрдæ тоны...
 Мæ уæнгтæ байдыдтой зыр-зыр,
 Уый аргъау уыдзæни... Æз зонын:
 Уыд æлдар мард...
 — Уыныс æй ныр!..

Объята сакля тишиною...
Лучины тусклый полусвет
Бессильно вздорит с темнотою...
Уж полночь... Ибрагима нет...
Ребенок спит спокойно, мило...
Самой Фатиме не до сна,—
Всю ночь прождать она решила,
И ждет... задумчива, грустна...
Вдруг легкий стук... Она вздрогнула...
Шаги все ближе... Нет, не сон!
Приехал, думает... взглянула
И изумилась... Что ж!.. не он...
Не муж... Пред нею очутился,
Как призрак ночи, Джамбулат...
— Ах!.. Это ты?
— Да... Заблудился...
Застигла буря... ночь, как ад —
Ни зги не видно... Нет дорог,—
Размыто все... Мосты сломало...
Признаться, досталось немало,—
Едва, едва добраться мог...
Но все прошло, и — слава богу! —

Нæ хъуысы хæдзарæй сыбыртт дæр...
Мынæг æхсидавы цæхæр
Æнæбары кæны тыбыртæ...
Ысси æмбисæхсæв... Уæддæр
Нæй, Ибрагим нырма нæ зыны...
Фатимæ та?.. Уый нæу хуыссыныл,—
Æнхæлмæгæсгæ 'нкъардæй бады...
Æваст рæуæг къуырцц-къуырцц... Фæтарсти.
Къæхты уынæр... «Фын нæу,— æцæг!
Æрцыд, æвæццæгæн»,— фæкасти
Æмæ фæджих... Нæ уыд йæ лæг...
Йæ размæ, раст æхсæвы 'ндæргæу,
Дзамболат февæрдис æнæнхæл...
— А, уый ды дæ?
— Фæдзæгъæл дæн...
Фыдбылыз уад... æхсæв — фыд уæнгæл,—
Бынтон мæйдар... Нæ уыд цæуæн,—
Фæндæгты, хидты дон фæласта...
Фыдран, фыдтухиты фæдæн,
Фæлæ табу,— хуыцау мæ 'рхаста...
Æррæвдз кæн цыррдæр, цæй, дæхи...
Цæттæ сты бæхтæ дæр... Фæраст уæм.

Сбирайся,— дорог каждый час...

Нас кони ждут... Абы в дорогу,

А там пусть нагоняют нас...

— Что ты сказал?..

— Ничтожным страхом

Не оскверняй начатый бой

С холопами...

— Клянусь аллахом,

Обиды никогда такой

Я не ждала от Джамбулата...

— Не любишь ты!..

— Люблю, как брата,

Мне небом посланного вновь...

— Не больше?

— Это ль не любовь!

— Фатима!.. Полно! Где же слово,

Где клятвы наши и обет?..

— Теперь не воскресишь бывшего,

Не требуй, не ищи,— их нет...

— Изменница!..

— Ждала я долго...

Суди, легко ли ждать, когда

Кругом все осуждают строго

Мой возраст, девичьи года?

Просить руки моей, как счастья,

Шли и уздени и князя

Ыстæй нæ уæд æййафæнт, и!..
 — Цы загътай, цы?
 — Тæрсыны охыл
 Ды ма фæчъизи кæн ныр, цæй,
 Цагъайрæгтимæ райдыд тохы...
 — Хæрын дын ард, Дзамболатæй
 Æз уый зæгъын æнхъæл нæ уыдтæн...
 — Нæ мæ уарзыс!..
 — Æфсымæрау,
 Æгайтма та мæм ног фæзындтæ...
 — Тыхджындæр та?!
 — Цы йæм ис фау?
 — Фатимæ, 'гъгъæд! Кæм ис дæ дзырд,
 Цы фесты сомытæ, нæ фæнд?..
 — Ныр нал ис раздахæн, цы уыд,—
 Дзæгъæл сыл мауал кæн ды мæт...
 — Дзырдфæлиивæг!
 — Дзæвгар фæкастæн...
 Æнцон уыд, цы, дæ алыварс
 Дæ кар æмæ дæ чызгон азтæн
 Куы тæрхон кæной иууыл карз?..
 Мæн амонд курагæу куырджой
 Стыр уæздæттæ 'мæ æлдæрттæ.
 Мæ дзуапп нæ рухс кодта сæ зæрдæ
 Æмæ мыл дам-думтæ дзырдтой...
 Цыппар азы тох кодтон æз...

И, не найдя во мне участия,
Чернили клеветой меня...
Боролась я четыре года...
Мне не легка была свобода
Такого выбора, поверь,
Но все ж я счастлива теперь...
Я не ропщу... Нарушив клятвы,
Дала я верности обет...
Кормлюсь плодом нелегкой жатвы,—
Где труд, там преступленья нет.
Благословлять мой выбор скромный
Обязан был бы ты, как брат,
А ты вступаешь с ночью темной
В союз... Опомнись, Джамбулат!
Перенесла я слишком много,
Чтоб так бездушно разрушать
Мою святыню... Бойся бога,—
Теперь я замужем, я мать.
— Жена продажного холопа
И мать щенка...

— Не оскорбляй!..

Позорна, князь, такая злоба...

— Прости... Но после не пеняй!

* * *

Объята сакля тишиною...
Лучины тусклый полусвет

Ёнцон нæ уыд мæнæн, ды базон,
 Мæ бархи 'взæрст, уæддæр ыссардтон
 Ныртæккæ цардамонд, фæрæз...
 Нæ хъаст кæнын... Мæ дзырд фæсайгæ,
 Ёндæр ныв райстон, нал дæн дæу...
 Ёнцон нæу цард, фæлæ дæн райгæ,—
 Фæллой кæнын фыддзинад нæу...
 Ныр хъуамæ, куыд æфсымæр, афтæ,
 Мæ хæдæфсарм къай равзæрстæй
 Ды бузныг уай, кæнай мын арфæ,
 Ды та дæ сау фæндты фыдæй
 Ёхсæвдзу сдæ... Дзамболат, зон æй,
 Ёгæр федтон фыдæхтæ æз,
 Цæмæй мæ цард ныр афтæ 'нцонæй
 Ёрбайхалон... Хуыцауæй тæрс,
 Мæнæн ис мой, ныр мад дæн æз.
 — Уæййаг цагъайраджы сылгоймаг
 Къæбысы мад...
 — Дæ дзыхыл хæц!
 Фæуæд дын худинаг сæ кой дæр...
 — Дæ бар дæхи, фæлæ-иу кæс!

* * *

Нæ цæуы хæдзарæй уынæр...
 Ёхсидавы лæмæгъ цæхæр

Бессильно вздорит с темнотою,
А Ибрагима нет и нет...
В углу, на тахте, безмятежно
Вкушает сладкий, мирный сон
Ребенок... Мать склонилась нежно
Над ним и плачет... Из окон
Уж брезжит голубой рассвет...
Лучина слабо догорает,—
То вспыхнет, то совсем стухает...
А Ибрагима — нет как нет...
Пахнуло утром... тень редет...
Чуть-чуть румянится восток...
Щебечет ласточка... бледнеет
Звезда. Рокошет чуть поток...
Скрипит арба... но... мимо... мимо!..
И снова в сакле тишина.
Фатима... бедная Фатима
Все ждет и ждет... ни грез, ни сна!
Дрожит как лист... И кто узнает,
Какая цепь забот и дум
Гнетет, щемит и надрывает
Усталый, изнуренный ум!
С какой тоской, с какой любовью
Она склонилась к изголовью
Ребенка... Что сказать ему
Она хотела?.. Но к чему?!

Фæлвары талынджы бырсыныл...
Фæбонырдаæм... Фæлæ уæддæр
Нæй, Ибрагим нырма нæ зыны...
Кæс, къуымы, тъахтиныл æнцад
Хуыссы чысыл саби 'мæ хъазы
Йæ зæрдæ буц фынтæй... Йæ мад
Æрбадт рæвдауæгау йæ разы
Æмæ кæуы... Сæуæхсид дæр
Сындæг æнæнхæлгæ æрхъуызы...
Фæстаг æхсидавы цæхæр
Куы ферттивы, куы 'васт æрхуыссы...
Нæй Ибрагим нырма уæддæр...
Фæбоныцъæхтæ... Фæпырх ис аууон...
Фæсырхгонд ыскæсæн чысыл...
Ныззарыд цъну. Æстъалы ф' аууон...
Æрбайхъуыст дард доны сыр-сыр...
Уæрдоны хъæр... нæй... дарддæр ацыд,
Æмæ та хæдзар дæр ныхъхъус...
Фатимæ, о мæгуырæг ус,
Минут æрцъынд кæнын нæ уадзы
Йæ цæстытæ... Сыфтæрау ризы...
Ныр чи базондзæни,— куыд риссы
Йæ фæллад зонд; куыд ын хæры
Йæ зæрдæ сагъæсты æлхынцъ.
Куыд мæтгæнгæ, куыд уарзонæй
Æркъул кодта йæ хуры тынмæ...

Малютка спит... Святые грезы
Его не в силах разогнать
Ни тихий плач, ни эти слезы,
Какими обжигает мать
Его чело, его ланиты...
— Спи, милый! Дорог этот сон,—
Нет в мире радостней защиты...
Придет пора,— ослабнет он,
Иссякнет, и, когда проснешься,
Поймешь, почувствуешь, дитя,
В каком отчаянье тебя
Лобзала мать, и ужаснешься...
А до тех пор ничто земное
Да не нарушит светлых грез! —
Весь мир, вся жизнь не стоит слез,
Не стоит твоего покоя! —
Но... дверь, как будто бы рукой
Волшебной, растворилась снова,
И в сень, глядевшую сурово,
Окутанную полумглой,
Черкес вступает молодой...
Его не видят... Осторожно
Снимает бурку он с себя...
— Так изнурять себя безбожно,
Фатима!..
— Ты?! Ждала тебя...

Цыдæр ын хъавыдис зæгъынмæ,
Фæлæ цæмæн?.. Хуыссы фæрнæй
Æмæ йын ныр йæ сыгъдæг фынтæ
Нæ фæсурдзæн нæдæр йæ куыдæй,
Нæдæр йæ уыраугæ цæссыгæй,—
Кæмæй йын судзы ныр йæ былтæ...
— Мæ зынаргъ, ахуысс уал фæрнæй,—
Цы ис рæвдауынæй дзæбæхдæр!..
Кæн уал ды адджынæн фынай,—
Дæ хуыссæг байдайдзæн лæмæгъдæр,
Æмæ куы райхъал уай, уæд ды
Æмбардзынæ, цæйбæрц мæты
Рæвдыдта, хаста дæу дæ мад,—
Æмæ-иу бафтдзынæ уæд дисы...
Ныр та уал хуысс фæрнджын, æнцад,—
Дæ цæстысыг, дæ æнцойад
Зынаргъдæр у мæ цард, мæ исæй...
Фæлæ æнæнхъæлгæйæ арæхст
Дуар байгом ис нæуæг, æмæ
Фæлрухс, æгомыг къæсæрма
Æрыгон черкесаг æрбахызт...
Нæ йæ уынынц нырма... Фæци
Йæ нымæт исыныл...
— Фатимæ,
Цæмæн хурхæй марыс дæхи!..
— Ды дæ? Дæумæ кастæн...

— Я мог приехать раньше, позже,—
Ужель должна сидеть всю ночь?
Ведь этим путнику помочь
Ты не могла...

— Вернулся... боже!..

— Фатима! Плачешь?.. Что случилось?
Ребенок болен? Говори...

— Нет... Он здоров... как сердце билось...

— Нæхимæ

Цыдаин раджы уа, æрæджы;
Уæд та бынтон ныффæстиат дæн,
Цæмæн хъæуы æхсæвбадæн,—
Миййаг дæ бæлццонан нæ хæссы
Дæ бадт æххуыс...

— Æрцыдтæ ма...

— Фатъи... кæугæ? Цы у, цы 'рцыди?
Рынчын у сывæллон? Зæгъ-ма...

— Нæ, уый æнæниз у, куыд рысти

Мæ зæрдæ 'гас æхсæв мæнæн...

Нæ ахастаин хурыскастмæ,—

Мæ цæстыл уад уымæл ингæн...

Ныр нал тæрсын, ды дæ мæ фарсмæ,

Мæ ахсджиаг хур, кæд дæ фæллад?

Фæуарыд дыл... Ыстонг уыдзынæ...

Фæлæ дын ницуал у, хæрдзынæ

Дзаджджын уæливыхтæ, хæрзад.

— Æз та зæлдаг кæлмæрзæнæй

Ысбуц кæнон æнæнхъæлæй

Мæ тæппуды, мæ тæрсаджы...

— Охх, Ибрагим, æнæхъуаджы

Дæ фæллой хардз кæныс æдзухдæр...

— Нæ, нæ, æркæн-ма йæ! Рæсугъддæр

Нæма фендис, зон, ам кæлмæрзæн...

— Чысыл хæрыс...

Не дожила бы до зари,—
Все бредила сырой могилой...
Теперь прошло... ты здесь, мой милый,
И я спокойна... Ты устал?
Промок под ливнем... голодал...
Но ничего... я накормлю
Тебя превкусным пирогом.
— А я трусиху удивлю
За это шелковым платком...
— Ах, Ибрагим, зачем напрасно
Всегда расходуешь свой труд...
— Нет, ты надень... Вот так...
прекрасно,—
Таких не видывали тут...
— Ты плохо ел...
— Я сыт... довольно...
Вот только новостями больно
Скупишься ты...
— Вернулся брат...
— Какой?
— Не помнишь... Джамбулат...

- Нæ, æз æфсæст дæн...
Кæнынц мын ног хабæрттæ хурад,
Æгæр чъынды сыл дæ ныр ды...
— Æрцыди ме 'фсымæр...
— Кæцы?..
— Дæ зæрдыл нал лæууы?.. Дзамболат...

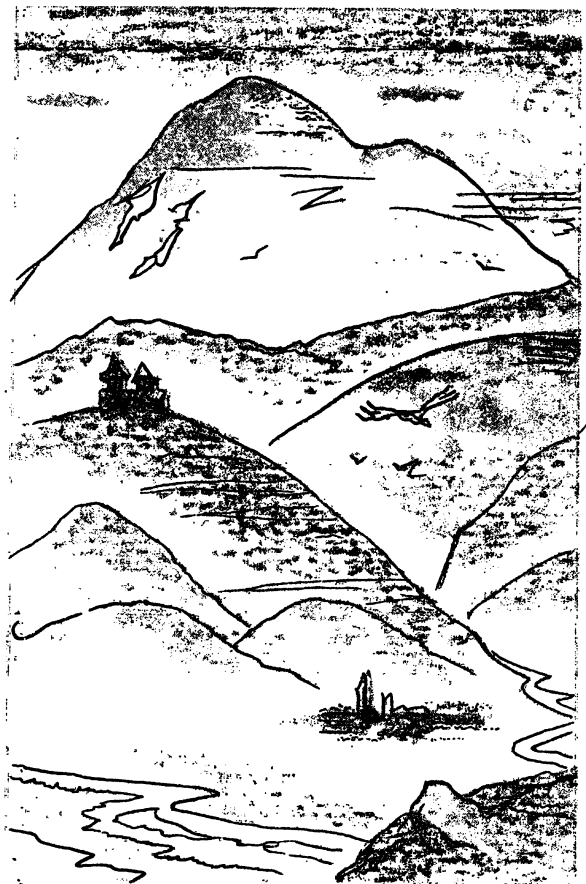

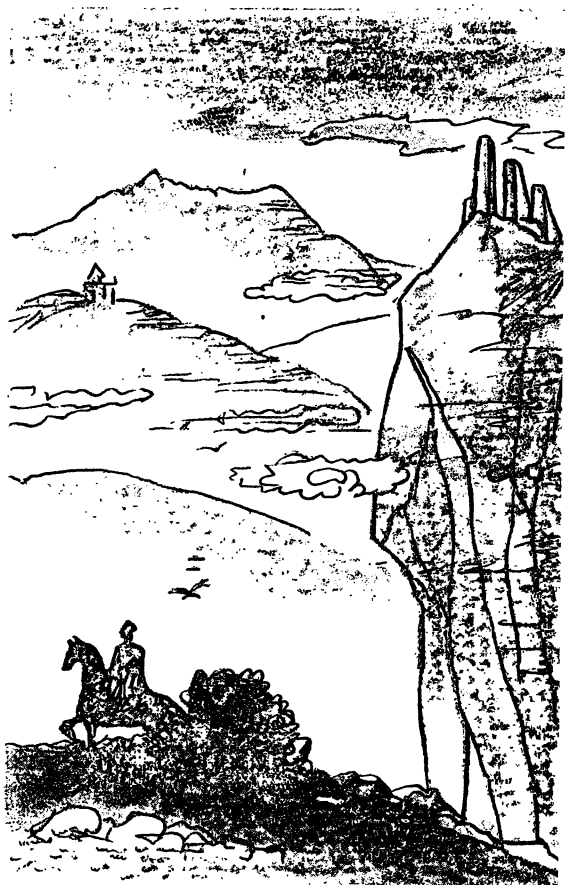
Проснулся царственный Казбек,
Восход приветствуя румяный.
Долины быстротечных рек
Покров свой сбросили туманный...
Лениво выползают горы
Из облаков... Проснулся лес,
И птиц восторженные хоры
Благословляют ширь небес.
Проснулись мирные черкесы...
В ущелье тесном, где аул
Венчает грозные отвесы,
Клубится пыль и слышен гул
Лихой забавы скакунов...
Бегут стада... и над скалою
Ползет прозрачной синевою
Дым хлопотливых очагов...
Проснулось все... Прошла дремота,
Рассеян мрак... повсюду свет...
Ликует мир... кипит работа,
И все живое свой привет
Шлет солнцу...

За Шайтан-горою,

Æрыхъал ис Хъазыбег-хох,
Ыскæсæнæн саламтæ 'рвитгæ.
Цæугæдæтты лæнчыты, къох
Фæсырдтой се 'мбæрзæн цъæх мигътæ...
Ыслæсынц зивæггæнгæ рæгътæ
Ныр æврæгътæй... Æрыхъал хъæд,
Æмæ сæ цины зардæй мæргътæ
Рæвдауынц арвы цъæх æппæт...
Æрыхъал сты 'нцæд черкестæ...
Уынгæг комы, раст хъæуы сæр,
Цæхгæр лæбырдтытæ кæм фесты,—
Уым рыг кæлы 'мæ хъуысы хъæр,—
Æвзарынц барджытæ сæ бæхты...
Ызгъорынц фос... Æртдæстæйтæй
Цæуы цъæх фæздæг æмæ рæгътыл
Фæленк кæны къуыбылæйттæй...
Æрыхъал алцы... Хуыссæг алыгъд...
Фæпырх ис тар... Дзæбæх фæхъарм...
Æрдз цин кæны... Сæууон куыст рафыхт,
Æмæ цæрæгойтæ салам
Дæттынц сæ буц хурæн сæ мадау...
Сайтан-хохæн йæ фæстæ пыхсы,

В кустах, меж грудками камней,
Поросших мохом и травой,
Ползет тропинка, словно змей...
За дичью раненой, шальной,
В трущобах горных запоздалый
Охотник иногда домой
По ней спускается усталый;
С сумой, ремнем и топором,
Тяжелой удрученный думой,
По ней взбирается с трудом
К опушке дровосек угрюмый;
На посох длинный опираясь,
Порой пастух по ней несет
С коша¹ в аул душистый мед
И сочный сыр... Теперь, цепляясь
За камни, плющ, кусты и мох,
То, как ребенок чрез порог,
Переступая чрез преграды,
По ней взбирался Джамбулат.
Куда? Зачем? Какой награды
Он ищет здесь?.. Тревожный взгляд,
Как зверь затравленный, блуждает,
Не отдыхая ни на чем...
Горячий пот с чела стекает...

¹Состоянка (Прим. авт.)

Хъуынаджын дурцæнды хъæбысы
Ысхылди къахвæндаг раст калмау...
Æстæм хатт ыл цæуы хъæмæ
Фæллад цуанон,— æнафонмæ
Хæххон цъæсты, фыдран, æвæды
Йæ цæф сырды фæстæ куы хæты;
Хызын, бæндæн æмæ фæрæт
Йæ уæлæ, афтæмæй фыд-зынæй
Фæцæуы ууылты хæрдмæ,
Мæтгæнгæ, хъæддзау лæг хъуынтъызæй;
Кæнæ та дарæнæй бынмæ
Йæ даргъ лæдзæджы 'нцæйтты фиййау
Хæссы хæрзад цыхтытæ 'мæ
Мыды фæзгъæр... Ныр та гæдыйау,
Хъуына 'мæ пыхсытыл хæцгæ,
Сывæллон къæсæрыл куыд хиза,
Раст афтæ дурты сæрты хизгæ,
Быры Дзамболат дæр тæрсгæ.
Кæдæм тындзы æмæ цæй тыххæй?
Цы хорздзинадмæ у йæ каст?..
Цæф сырдау, цæстытæ — сырддзаст...
Йæ судзгæ хид тæдзы йæ ныхæй...
Уæгъд æфцæггот... Кæс-ма йæм уæлæ,—
Фыдæлты хæзнатæй фæлыст,—
Æвзист нывæфтыд топп йæ уæлæ,
Йæ ронбасты дамбаца тъыст...

Расстегнут ворот, за плечом —
Вся слава дедовских побед —
Ружье с насечкой золотою...
За пояс воткнул пистолет;
Кинжал оправой дорогою
Играет с солнечным лучом...
Башлык болтается небрежно...
Тревога тайная во всем!
А мир!.. Баюкая так нежно,
Чаруя дивной красотой,
Манит, ласкает до забвенья,
До слез, до сладкого томленья...
Простор... приволье... тишь... покой!..
Чуть слышен неустанный гул
Во мгле зарытого каскада...
Игрушкой кажется аул...
Как муравьи, расплозлось стадо
По яркой зелени. Пастух
За ним бредет неторопливо...
Вот он запел... Ему игриво
Повсюду вторит горный дух:
 Аллах всемогущий,
 Аллах вездесущий,
Велик ты в творенье твоём!
 Полны чудесами
 Земля с небесами,—

Зæрин хурмæ цæхæртæ 'лвисы
Иæ хъама й' астæуыл уæрæх...
Æрзæбул басылыхъхъ... æвдисы
Æгасæй дæр цыдæр бæллæх!..
Уæд дуне та!.. Фæлмæн фын таугæ
Иæ диссаджы рæсугъд уындæй
Куы хоны мах æмæ рæвдаугæ
Æппæт куы дзаг кæны фæрнæй!..
Зыны кæмдæриддæр æнцойад!..
Æрмæстдæр тар тæлмы бынæй
Æхсæрдзæны къæйдурты хойын
Æнæсцух азæлгæ хъуысы...
Хъæу ардæм хъазæнау зыны...
Фæпырх сты, мæлдзыджытау,
Фос æрнæджы... Æвзонг фиййау
Цæуы æнæтындзгæ сæ фæдыл...
Ныззарыди... Ныннæрыд хъæды
Хæххон дауæг ысфæзмæгау:
 Æппæт цард ыскæнæг,
 Æппæт рæтты уæвæг,
Егъау дæ ды де сфæлдысты!
 Цы диссæгтæ æфты
 Нæ зæхх æмæ æрвты,—
Дæ зондыл нæ кадджытæ сты...

Нæ фæзтæ, нæ рæгътæ,

Премудрость твою мы поем...

**И степи, и горы,
И реки, и доли,
Озера, моря и леса,
От края до края
Тебя прославляя,
В гимн стройный слили голоса.**

**Но вот тропинка обогнула,
Как ад, зияющий овраг,
Змеей по скату промелькнула
И затерялась в кустах...
Но вот опять в траве зеленой
Лоснится ленточкой. Пред ней
Волной прозрачной и студеной
Журчит и искрится ручей...
Она слегка к волнам склонилась,
Чуть-чуть их влагой оросилась,
И, сделав с камешка прыжок,
Перескочила на песок...
Взглянула весело назад
И побежала шаловливо
На луг... в кусты... к камням... на скат...
И под утесом, горделиво
Главой подпершим свод небес,
Мелькнув еще раз бледно, бледно,**

Нæ дæттæ, нæ тæгтæ,
Нæ денджыз, нæ быдыр, нæ хæд,—
Кæйонг фæнды дардмæ
Дæ намысыл заргæ
Сæ хæлæстæ скодтой æмвæнд!..

Ныр уæлæ стыр æрхы чъылдымты
Æртыхта къахвæндаг йæхи,
Фæзынди калмау фæз, къуылдымты
Æмæ та пысхы бын фæци...
Фæлæ та цъæх кæрдæджы 'хсæнты
Æрттивы таджы хуызæн ног...
Йæ фарсмæ дон рæсуг уылæнты
Тæмæн калгæ ыскъæфы рог...
Кæс: иуран къахвæд донмæ 'рхæстæг,
Кæны йыл дон лыстæг пырхæндæг,
Фæгæпп та кодта дурæй цырл,
Йæ сæрмæ ызмисы фæзынд...
Фæкаст ма хæлдзæгæй фæстæмæ,
Ыстæй уæд хъазæгау фæраст
Уый дуртæм, къутæртæм... уæлæмæ...
Æмæ бæрзонд айнаг æмраст
Сæрбæрзондæй кæм кæсы арвмæ,
Гъеуырдаг ма уый цъус фæзынд,
Ыстæй йæ сæфæнмæ фæзылд,—
Нæргæ бæзджын хæдæн йæ арфмæ...

Ушла совсем, ушла бесследно
В дремучий, вековечный лес...

Как здесь легко, как здесь привольно!..
Как хочется прилечь, уснуть...
Как робость тайная неволью
Теснит, волнует сладко грудь!..
Мир сказок, мир теней, прохлады,
Волшебных грез... Везде кругом,
Густым увенчаны шатром,
Стоят столетние громады...
Вот липа... К ней склонился клен
И шепчет что-то... К груди белой
Чинары тянется несмелой
Рукой орешник... Он влюблен
В нее давно, но... что за пара!
Она, красавица чинара,
Царица леса, он пред ней —
Смешной, уродливый пигмей!
Вот старый дуб... Идет рассказ
О нем, излюбленный народом,
Большой таинственный... Под сводом
Его могучим свой намаз¹

¹Намаз-молитва (Прим. авт.)

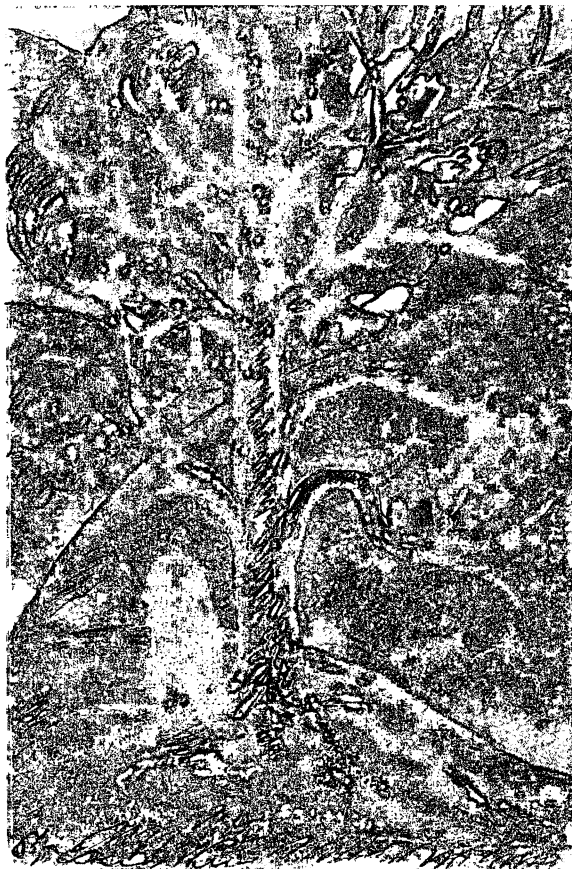
Куыд хорз у ам, куыд сæрибар у!..
Куыд фæнды ам лæджы фынаёй...
Цыдæр сусæгдзинады хъару
Куыд судзы риу æбарвæндæй!
Раст аргъæутты бæстæ... Куыд хъазы...
Йæ диссаг уынд, йæ аууæттæ...
Æнусоны егъау цæндтæ
Бæзджын цатырты бын дæ разы...
Кæс, сусхæдмæ æрбакъул тæгæр
Æмæ сыбар-сыбур кæны...
Æнауæндон къухтæй тындзы
Йæ үрс риутæм, кæс, тæрсæн æхсær,—
Йæ уарзон у уый рагæй дæр,—
Фæлæ цæй къайаг у уæддæр! —
Тæрс — раст паддзах, йæ сыфтæй хъазы...
Гъеуый — фыдуынд пигмей йæ разы!
Кæс, уæртæ тулдз... Кæнынц ныхас
Гъеуый тыххæй æдзухдæр дзыллæ...
Йæ фæтæн къабæзтæн йæ бынмæ
Фæкæнынц цуанæттæ ламаз,—
Æнæ фехæлгæ 'гъдау æппæтæн...
Изæр та 'хсæвиуат кæнынмæ

Творят охотники — обычай
Бессменный исстари для всех;
Сюда же вечером с добычей
Они приходят на ночлег...
Лишь ночь — и ярко запылает
Костер... Польются песни, спор...
И долго, долго им внимает
В полудремоте черный бор...
Но не охотникам одним
Так дорог этот дуб заветный:
В минуты отдыха под ним
И дровосек мечтает бедный
Скорей укрыться от забот...
Вот и теперь из чащи леса
К нему выходят два черкеса,
Вступают под широкий свод
Гиганта, и к его стопам
Бросают топоры небрежно...
— Нет, видно, не угнаться нам
За ним, — он дьявольски прилежно
Работать стал...

— Разгадка в чем? —

Была б моей женой Фатима,
Тогда б под княжеским бичом
И я не меньше Ибрагима
Кичился рабским трудолюбьем...

Æд амæттаг, æд сырды мæрдтæ
 Æрбатыгуыр ваййынц йæ бынмæ...
 Æхсæв куы ралæууы, уæд дард
 Æрттивын байдайы сæ арт...
 Нæры сæ зард, кæнынц быцæу...
 Æмæ сæм тар æгомыг хъæд
 Дзæвгар рæстæг фæхъусы уæд...
 Фæлæ айдагъ цуанæттæн нæу
 Гъеуыцы номдзыд тулдз зынаргъ:
 Мæгуыр хъæддзау лæг дæр йæ уаргъ
 Тындзы гъеуый бынмæ æруадзын...
 Ныр дæр дыууæ черкесаджы,
 Кæс, уæртæ, хъæды къохæй рацыд
 Æмæ гиганты сатæджы
 Фæтар ысты, сæ фæрæттæ
 Æдæрсгæйæ æрæвæргæ.
 — Нæ йæ баййафдзыстæм, æвæдзы.
 Æгæр размæ хæссы йæ риу,—
 Йæ фезмæлдыл цæст дæр нæ хæцы;
 Йæ бакуыст — арт...
 — Йæ аххос циу? —
 Æниу мæн куы уанд Фатимæ;
 Ыссарин фаг æхсар мæхимæ
 Æмæ æлдары 'фсондзы бын
 Æз дæр, æргом дын æй зæгъын,
 Уæд не 'ппæлин гъеуымæй къаддæр

Не будь ее, и он бы людям
Служил за вьючного осла,
Как я... Она его спасла
От нищеты и рабской лени, —
Жена его всему виной...
Лишь с нею он рука с рукой
Взобраться мог на те ступени,
Что незаслуженно сейчас
С холопом разделяют нас...
— Стыдись, товарищ! Ты до брани
Несправедлив... Из нищеты
Могли бы выйти, при желанье,
Как Ибрагим, и я и ты;
Но выбор сердца молодого
Княжны сказался лишь на нем
Не потому ли, что во всем
Ущелье не было другого,
Кто мог бы поравняться с ним
Неутомимостью в работе?
Как я, как ты, и Ибрагим
Родился в яслях... но к свободе
Никто из нас его любовью
В своей неволе не пылал...
Трудом, облитым потом, кровью,
Он раньше всех свободным стал...

Мæ цагъарон куыстуарзонæй...
Æнæ Фатимæ уый мæнæй
Нæ ацыдæнд царды раздæр,—
Мæ хуызæн уаргъхæссæн хæрæг
Уыдаид адæмæн æгадæй...
Йæ усы фæрцы фæрвæзт лæг
Мæгуырдынад, цагъар, фыдцардæй,—
Йæ ус уыдис æппæтгæнæг...
Æнæмбæлгæ уый махæй адард,—
Ысхызти цагъайраг бæрзонд.
Цæй тыххæй уæд, цы уыд йæ фадат? —
Кæй уыд йæ усимæ æмзонд...
— Æнæхъуаджы дзурыс бынтондæр,
У худинаг мæнг фау хæссын!
Уыд Ибрагимау, зон, нæ бон дæр
Мæгуырдынадæй фæрвæзын!..
Уыдтай йæ, зоныс æй дæхæдæг,
Кæм уыд æгас комы æндæр лæг .
Сæрæндæр бакуыстмæ? Кæцы? —
Гъеуый тыххæй нæ уыдис, цы,
Фатимæйы æвзæрст, миййаг?..
Уыд Ибрагим кæвдæсард махау,
Фæлæ сæрибармæ фæндаг
Нæ иу дæр уый хуызæн нæ къахта;
Фæллойыл хъардта 'дзух йæхи,
Æмæ сæрибар лæг ысси...

И что ж? Награда по заслугам:
Фатима, вопреки людской
Молве, решилась быть женой
Его и неизменным другом —
И не ошиблась... До сих пор
Ничто их счастье не туманит;
Приветливо зовет и манит
Прохожего усталый взор
Их сакля прихотью воздушной.
Всегда готов прием радушный;
Всегда есть пенящийся рог
Густого пива и пирог.
Жизнь наша изменилась много:
Кто недоволен, а кто рад, —
Судить грешно, — ведь все от бога...
Но вот хотя бы Джамбулат...
Потомок княжеского рода...
Джигит, каких я не встречал,
Был славой, гордостью народа...
Попал к гяурам в плен... бежал...
Вернулся к нам — и наш он снова...
Но что застал он из бывшего?
Полуразрушенный аул
И башню без ребра и скул!..
С Наибом умерла и слава
Винтовок, шашек, скакунов...

Уыныс, гъеуый тыххæй лæварæн
Уый аккаг хорз амонд фæци:
Кæд адæм алцытæ дзырдтой,
Уæддæр æй равзæрста æмгарæн,—
Скодта дзы Фатимæ мой.
Æмæ нæ фæрæдыд... Фыдгой
Нырмæ сæ цардамонд нæ зоны:
Фæллад бæлццон лæджы фæхоны,
Салам дæтгæ, сæ рухс хæдзар
Йæ райдзаст уынд, кæрдзындæттонæй.
Æдзухдæр дзы вæййы хæлар
Сыкбайы сау бæгæны 'нхъызгæ
Æмæ фæлмæн цыхтæй хæбизджын...
Бынтондæр фендæр ис нæ цард:
Иу цин кæны, æндæр — æнкъард,—
Тæригъæд у сæ кой, сæ фауын,—
Æппæт аразæг дæр хуыцау у...
Дзырдæн зæгъæм, Дзамболат, мæнæ —
Æлдары байзæддаг... Кæм уыд
Гъеуый хуызæн сæрæн æппæтмæ,
Уыд адæмæн сæ ном, сæ цыт...
Уацары бахаудта... Фæлыгъдис...
Фæстæмæ та нæхимæ 'рцыдис,
Фæлæ ма рагцардæй цы уыд? —
Æрдæгхæлд хъæу магуыр, фыдуындæй
Æмæ зæронд мæсыг кæлдтытæй...

Меж тем для княжеских сынков
Не по руке еще забава:
Соха, топор и наш ремень...
Холопов нет, трудиться лень,
А голод, говорят, не тетка,—
И вот, как старая подметка,
Вздывая пыль, сгущая грязь,
В народе топчется и князь,
Отцов наследье проживая...
И жалок он, да и смешон...
Равняться с нами не желая —
Ты посмотри,— чем занят он?
С винтовкой, на коне, весь год
Скитаясь по аулам дальним,
Воспоминанием печальным
Везде смущает лишь народ...
Везде, едва-едва терпим,
Подарки вымогает силой...
Таков и Джамбулат наш милый...
Боюсь, что бедный Ибрагим
С женой намыкаются с ним...
Боюсь, что очень, очень скоро
У них он будет на хлебах,
И предки князя от позора
Начнут ворочаться в гробах...
Но... посмотри... ужель под вечер

Наибимæ фæци сæ кад
Берданкæ, дугъон æмæ кардæн...
Фæлæ æлдæртты цотæн ад
Нæма кæнынц уæддæр сæ царды
Цæвæг, фæрæт, бæндæн, дзывыр ...
Цагъайрæгтæ сæм нал ис ныр,
Сæхи та сын фыд-зивæг домы...
Фæлæ, дам, стонг æмгъуыд нæ зоны,
Æмæ, зæронд уафсы хуызæн,
Цъыф хæсгæйæ æмæ рыг калгæ,
Æлдар дæр адæмы æхсæн
Хæты, йæ фыды исбон хъаугæ...
Тæригъæд дæр у, худæг дæр! —
Нæ йæ фæнды, уа мах æмсæр, —
Æмæ цытæ кæны, кæс-ма йæм! —
Æфсæддонау гæрзифтонгæй
Æгас афæдз хъæуи-хъæу уайы,
Æмæ йæ сау мысинæгтæй
Уый адæмы зæрдæтæ къахы
Кæмдæриддæр... Æнæфсæрмæй
Лæвæрттæ домы уый тыххæй...
Нæхи Дзамболат дæр раст — ахæм...
Тæрсын мæгуырæг Ибрагимæн,
Йæ усимæ дзы сфæлмæцдзæн...
Тæрсын, фæуыдзæн сын хæссинаг,—
Рæхджыбон уыдонмæ цæрдзæн,

**Меня обманывает глаз?
Там кто-то был... заметил нас
И скрылся...**

**— Нет... должно быть, ветер,
Играя стройною чинарой,
Встревожил трепетную тень...
Но полно... Подымайся, старый!
Пора и нам рассеять лень
И косточки промять от скуки...**

*** * ***

**Бор... темный бор... глубокий бор...
Бешмет промок... Немеют руки...
Все глуше падает топор,
И все большее грудь вздымает
Тяжелый вздох... И кто узнает,
Как много сил и много дней
Здесь отнято у Ибрагима!
Но все же многих он бедней
В ауле... Что ж? Неумолимо
Его преследовал всегда
Жестокий рок. Ребенком глупым
Служил он, круглый сирота,
Забавой детям сытым, грубым...
Полунагой, полуголодный
Ходил за стадом... Жил и рос**

Æмæ уæд не 'лдары фыдæлтæ
Сæ рустæ тондысты мæрдты...
Фæлæ уый цину, кæс-ма йæм ды,
Мæ цæст дæр мæ куыд сайдзæн? — Уæртæ
Уым чидæр уыд, куы нæ федта,
Уæд амбæхсти...

— Æвæдзы та

Уый дымгæ хъазы даргъ тæрсæй
Æмæ йын банкъуыста йæ аууон.
Фæлæ æгъгъæд... Ныр нын у афон,—
Уалæмæ сист, зæронд лæг, цæй,—
Нæ уæнгтæ аивазæм мах дæр...

* * *

Бынтон тархъæд... нæ зыны арв дæр...
Ныххуылыдз куырæт... къухтæ 'ндзыг...
Æддæуæз фæрæтæн йæ цъыкк
Кæны цæфæй цæфмæ уæззаудæр,
Æмæ тыхджын улæфтытæй
Фæлмæст риу исы хи бæрзонддæр...
Фæлæ йæ чи зоны, фыдбонтæ
Ам Ибрагим цы федта, стæй
Куыд рафтыдта уый ам йæ уыргтæ?!
Уæддæр у бирæтæй мæгуырдæр
Сæ хъæубæсты... Цы йæ бон у? —

В конюшне темной и холодной,
Доил коров, сгребал навоз...
За промах всякий, всякий вздор
Его ругали, били, драли...
А уходил на волю,— дали
Ему веревку и топор.
И как работал, как он бился!
Не знал покоя день и ночь...
Построил саклю и влюбился
На горе в княжескую дочь...
В борьбе с безумною мечтою
Жизнь стала пыткой... Видит бог,
Хотел покончить он с собою,
Но сердце побороть не мог.
Ползли без ласки и участия
За днями дни... Куда? Зачем?
Как вдруг, на удивленье всем,
Сама княжна,— какое счастье! —
Сама красавица княжна
Спасла его от этой муки:
Холопу первая она
С любовью протянула руки...
И он воспрянул... Снова грудь
Полна надежд... Свободен путь...
Силен, здоров, и, слава богу,—
Зачахнет бедность понемногу,—

Иæ хъысмæт æй нæ уагъта размæ,
Æдылы сабийæ уыд хъазæн
Гъеуый, бынтон сидзæр лæппу,
Æфсæст, фыдуаг сывæллæттæн...
Æрдæггомæй, æрдæгæфсæстæй
Уый цыд фиййау... Хуыцауы рæстæй
Иæ цард æрвыста хъомты 'хсæн.
Дыгъта-иу фос, сæ бын сын марзта,
Чысыл къуыхцы, чысыл фæстиат
Æфтыдтой уый æфхæрды, масты,—
Æдзух æлгъыст, æдзухдæр над...
Сæрибармæ куы цыд, уæд та йын
Иæ къухмæ радтой гæрз, фæрæт,
Æмæ цæйбæрц куыста уый уæд! —
Æхсæв уа, бон нæ зыдта стайын...
Иæхицæн сарæзта хæдзар,
Æмæ йæ фыдбылызы хайæн
Иæ зæрдæ нал уыдис йæ бар —
Наибы чызг ысси йæ уарзон...
Иæ зæрдæ сагъæсы ныфтыд,
Иæ цард фæзын... Хуыцау, ды базон,
Иæхи марын дæр æй фæндыд,
Фæлæ йæ зæрдæйыл нæ уыд
Иæ бон фæуæлахиз... Сæ радæй
Цыдысты бонтæ дæр æнкъардæй.
Кæдæм? Цæмæн? Фæлæ æваст —

Пусть только спорится работа!..
Сегодня дикая природа
Внимает с самого утра
Глухим ударам топора...
Здесь места нет тщедушной лени...
Но полно! Золотой каймой
Охвачен лес, густеют тени,—
Пора!.. Он грязною полкой
Провел по смуглому лицу
И усмехнулся... «Ну, недаром,—
Пробормотал он,— знать, купцу
Я ужогу своим товаром.
Однако надо торопиться...»
Он взял топор и зашагал
Между деревьев... Вот струится
Родник знакомый. Он припал
Устами жадными к воде...
Напился... Широко вздыхает...
На мягкой, темной бороде
Струя жемчужная играет...
Он снял ее и поднял взоры
К просвету... Снеговые горы
Прощались с солнцем,— близок час
Вечерний совершить намаз...
Он сел... разулся... снял бешмет
И начал мыться... «Помни бога

Хъысмæтæн цу 'мæ исты амон,—
Кæцæй йæм касти уыйбæрц амонд! —
Фатимæйы зæрдæйы уарзт
Уый фервæзын кодта фыдохæй:
Цагъайрагæн фыццагдæр хатт
Уый радта буц уарзондзинад...
Æмæ та лæг ыслæууыд ногæй...
Иæ риуы — ныфс... Иæ фæндаг — лæгъз...
Æнæниз у, табу хуыцауæн,—
Мæгуырдынад дæлæмæ хаудзæн —
Æрмæст фæллой дæ сæрмæ хæсс!..
Æрдз хъусы райсомæй нырмæ
Уæззау фæрæты азæлдмæ...
Иæхицæн ам бынат дæр н' ары
Лæмæгъ зивæг... фæлæ æгъгъæд!
Сызгъæрин тæлм æртыхта хъæд,
Иæ аууæттæ ныгъууылынд тары,—
Ныр афон у! Иæ тар цæсгом
Æрсæрфта цъыф фæдджийы разæй
Æмæ фæхудт фæлмæн æнгасæй...
«Лæвар нæ ратдзынæн бынтон
Мæ базайраг æз къупецагæн,—
Ысдырдта 'нцад,— фæлæ уæддæр
Хорз нæу уæлдай бадт кæнын махæн...»
Иæ фæрæт систа 'мæ цæхгæр
Фæзылди бæлæсты æхсæнты...

Всегда, везде...» — и как он строго
Хранит излюбленный завет
Своей Фатимы дорогой!..
«Бог милостив... в его лишь власти
И наша жизнь, и наше счастье».
Бедняжка, как она порой,
Его в дорогу провожая,
Чуть не в слезах, чуть не рыдая,
Советует беречь себя...
«Работать меньше?.. Чтоб другая
Была наряднее тебя...
Нет, нет!.. Еще не раз просила...»
И что-то чуть слегка сказило
Его лицо... но на устах
Тотчас улыбка зазмеилась,—
Он рассмеялся... Чу! в кустах
Вдруг что-то щелкнуло, сломилось...
«Должно быть, заяц... Ах, косой!
Отделался одним испугом,—
Ружья нет, жаль, а то с тобой
Была б расправа по заслугам».
Но все уж стихло... Он нагнулся
Опять к воде и улыбнулся...
«Должно быть, жутко ей одной,—
Бойтся темноты ночной...
Какой-то непонятный страх...»

Йæ алфамбылайыл дон пырхæнгæ,
Æрттивы ну суадон... йæ сæрты
Æрбахызтис æмæ зыдæй
Йæхи ныггуыбыр кодта донмæ.
Ысцъырда дзы зæрдæбынæй...
Йæ сау фæлмæн рихитыл донвæд
Цыкурайы фæрдыгау хъазы...
Æрсæрфта рихитæ цæрдæг,
Ыскаст хæрдмæ... Йæ тынтæ ласы
Хур цъититæй,— ныр у хæстæг
Йæ изæрон ламаз рæстæг...
Æрбадти... раласта йæ куырает...
Йæ дзабыртæ... йæхи æхсы...
«Хуыцауы ном дæ зæрды гуырæд» —
Æмæ куыд æнувыд хæссы
Æппынæдзух уæд уый йæ риуы
Йæ хур — Фатимæйы фæдзæхст...
«Хуыцау хатыргæнаг у... Иууыл
Ыстæм мах уый бæрны æрмæст»,—
Мæгуырæг, хаттæй-хатт йæ цуры,
Куы йæ рæвдз кæны балцмæ, уæд
Куыд лæгъстæ байдайы, куыд куры,
Цæмæй хи хъахъхъæна, 'мæ мæт
Кæна йæхи тыххæй тыхджындæр...
«Чысылдæр кус...» Цæмæй æндæр
Дæуæй уа арæзтдæр, уындджындæр?!

И он слегка наморщил брови...
«С тех пор, как Джамбулат в горах...
Ужель она боится крови?..»
Но снова шелест под кустом!..
Раздался выстрел... Он, как гром,
По всем ущельям прокатился,
Гудел, трещал, шипел, дробился
И долго, долго не смолкал
В далеких отголосках скал...

«Быть может, голубок влюбленный
К своей подруженьке летел»,—
Заслышав выстрел отдаленный,
Пастух заметил вдохновленный,
Вздыхнул глубоко и запел:

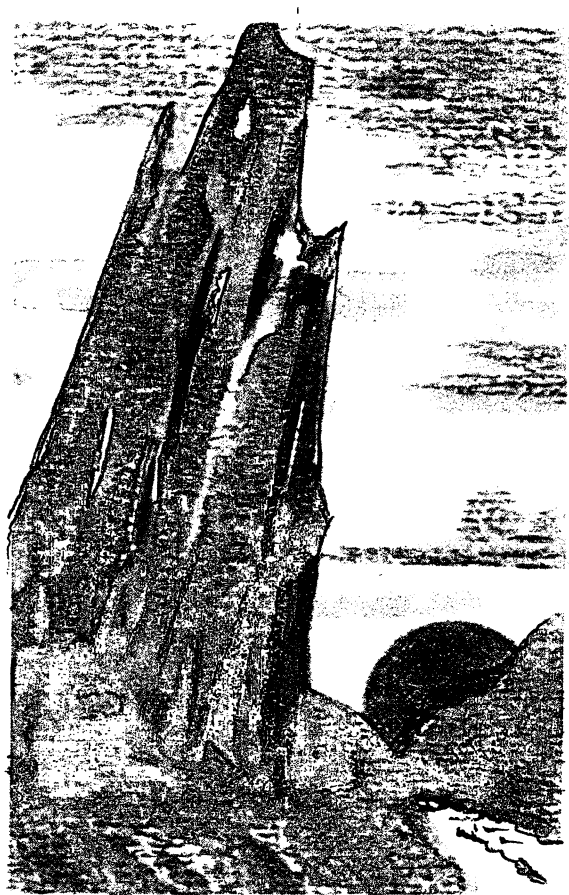
В гнезде молодая
Голубка тоскует,—
Дружка поджидая,
Все стонет, воркует...

Лети, голубочек,
Лети, дорогой!
Твой милый дружок
Грустит день-деньской...

Увы, он молениям
Ее не внимает.

Нæ, нæ!.. Дзырдта ма-иу цыдæр...
Кæдæмдæр адзæгъæл йæ хъуыды,—
Чысыл фæтар... Фæлæ та 'васт
Фæзынди худæндзаст йæ былтыл,
Фæхудт хъæрæй... Хъус, пыхсы бынты
Цыдæр æруад, къæцæл фæсаст...
«Тæрхъус уа хъуамæ... Æ, гæппой!
Нæй топп, æндæр дæ сæр дæ кой
Бæргæ фæуид ныртæккæ пыхсы»...
Фæлæ фæсабыр ис... Нæ хъуысы
Ныр пыхсæй иу сыбыртт... Нæуæг
Æргуыбыр кодта донмæ лæг
Æмæ фæхудт йæ мидæнгас...
«Æвæццæгæн, ныр иунæгæй,
Тæрсдзæни 'хсæвы талынгæй...
Цыдæр æнæбамбаргæ тас...» —
Æмæ цыдæр æмбæхст хъуыдыйæ
Йæ æрфгуытæ фæтар ысты...
«Дзамболат хæхбæсты кæдæй и,
Гъеуæдæй фæстæмæ тæрсы!..»
Нæуæг та 'рбайхъуысти уынæр...
Фæцыд гæрах... Йæ тыхджын хъæр
Æппæт кæмттыл æваст фæпырх и
Æмæ дзæвгар рæстæгмæ дæр
Нæ сабыр кодта хæхты сæр...

**Что скорбь и томленье,
Коль сам не страдает!**

**Не жди, дорогая! —
Сраженный стрелой,
Твой друг, умирая,
Простился с тобой...**

* * *

«Уый, чи зоны, 'мæ уарзæг бæлон
Йæ к'аймæ й' ахстонмæ тындзæд»,—
Ысдзырдта сахъ фиййау йæ фæндон,
Йæ хъустыл дард гæрах куы 'рцыд;
Ныууæфыд зæрдæбынæй
Æмæ ныззарыди хъæрæй:

Лæппын бæлон иунæг
Куы уа, уæд нæ хъазы,—
Йæ ахстоны мидæг
Нæты 'мæ дзыназы...

Тæхгæ йæм, йæ уарзон,
Тæхгæ йæм, цæй, тагъд! —
Æнæ дæу æгас бон
Кæны уый æнкъард!..

Нæ йын хъусы, агъæц,
Йæ сидынмæ, уæууа,—
Циу искæйы сагъæс,
Йæхæдæг куы нæ уа!

Дзæгъæл дæ ныууагъта
Дæ уарзон бæлон,—
Мæлгæйæ ма загъта
Дæуæн уый хæрзбон!

Вершины гор в лучах заката
Огнем пылают золотым...
Ползет в аул лениво стадо...
Из очагов клубится дым...
Одела тень холмы, долины...
К реке спускаются толпой
Черкешенки... Давно водой
Налиты звонкие кувшины,
Но нет конца игре веселой,
Девичьим песням и речам,—
И пусть! В неволе их тяжелой
Пусть хоть безумолчным волнам
Поведают мечты и горе...
Слеза смешается с волной
И быстро унесется в море...
А песнь над бурною рекой
Бессильно глохнет, все равно!..
Проехал кто-то... Помешали...
Ну что ж... пора, пора давно! —
Сегодня слишком запоздали...
А что ж Фатима? Что ж она

Изæры хур йæ зæрин цæстæй
Ыссыгъта хохы рындзыл арт...
Фæцæуынц хъæумæ фос æфсæстæй...
Æздыхсгæ уайы фæздæг дард...
Æрбахызт аууон æрхмæ, коммæ;
Фæзынди дæлфæзрæтты тар...
Черкесаг чызджытæй дзæвгар
Æд гогонтæ æрцæуы донмæ...
Дон систой раджы, фæлæ нæй
Кæрон сæ хъæлдзæг худт, сæ фæндтæн,—
Уадз, афтæ уæд! — сæ фыдцардæй
Уадз, ам æнæрлæугæ уылæнтæн
Зæгъой сæ сусæг фæнд, сæ маст...
Æрбафты цæстысыг ам донмæ
Æмæ фæцæуы фурдмæ 'мраст...
Фæлæ нæ цæуы зард кæронмæ
Хъæргæнаг доны был,— æнцад
Ныхъуыры доны хъæр ам зард...
Сæ рæзты 'рцыд бæхджын лæг донмæ...
Фæтарстысты... Фæци сæ дзырд...
Æниу цы гæнæн ис, у афон! —

На берегу сидит одна?
Ведь все ушли... На цепи снежной
Погас давно румянец нежный...
Прохладой веет с синих гор...
Рыдает, стонет бесприютно
Седой поток... Темно... безлюдно...
Меж тем Фатима до сих пор
Сидит,— считает будто волны,—
С потока не отводит глаз...
Но их не счесть, в вечерний час
Они мучительно проворны...
Ужель поет?.. Чуть реют звуки,
Чуть льется песнь, но сколько грез,
Но сколько в ней душевной муки,
Любви и затаенных слез!

Догорела заря,
Засыпает земля,
И ночные парят уже грезы...
Грудь изныла, любя...
Жду, мой милый, тебя,—
Поспешి осушить мои слезы.
Вновь к тебе, милый мой,
Я склонюсь головой,
И спою тебе песню былую...

Æгæрдæр ма фæдзырдтой абон...
Фæлæ Фатимæйыл цы 'рцыд?
Цæмæн ма баззади сæ фæстæ
Уый иунæгæй?.. Куы бахуыссыд
Йæ изæрон фынайна бæстæ?
Кæс, митсæр къæдзæхтæн фæтар и
Сæ буц сæуæхсидон сырх дари...
Уад хæхтæй уазал тæф хæссы!..
Дзыназы, дурты 'хсæн тыхсы
Цæугæ цыр дон... Ызмæлæг нал и...
Æрталынг ис... Уæддæр уæндонæй
Нырма Фатимæ 'нцад кæсы:
Цыма раст уылæнты хынцы,—
Йæ цæстытæ нæ исы донæй...
Фæлæ сæ хынцын нæу æнцон,—
Изæр сæ тагъд фæхæссы дон...
Куыд зардзæни?.. Куы нæрынц зæлтæ
Сабыргай уæлдæфы... сæ хъыг
Цæйбæрц у уæд, куыд судзынц зæрдæ,
Уым цас и уарзонад, цæссыг!..

Тар æрбамбæрзта зæхх,
Æрдз æрфына й дзæбæх
Æмæ тауы ныр æхсæв йæ фынтæ...
Риу фыруарзтæй хъæрзы,—
Цæй-ма, тагъддæр фæзын,

Расскажу тебе вновь
Про тоску и любовь,
Обойму горячо, расцелую...

В порывах волн, лаская слух,
Последний звук еще летает
В прозрачном воздухе, как вдруг
В глазах Фатимы вырастает,
Как тень, с улыбкой неприветной,
С тревожным взором, наш герой...
Предчувствия хлынули рекой,
Вскружили ум красоты бедной,
До боли прищемили грудь...
Момент, другой,— она очнулась
И, как безумная, метнулась
К тропинке, но он занял путь...
— Пусти!..—

Он злобно усмехнулся...

— Чего ты хочешь?

— Ты моя...

— Несчастный! поздно ты вернулся,—
Фатима умерла твоя...
Зачем тебе мое паденье?
Ужели не довольно слез,
Тоски, унынья, озлобленья,
Разбитых юношеских грез?

Уæ мæ ахсджиаг, фæсур ын йæ рынтæ.
Ног та 'руадзон æз дæр
Буц дæ риуыл мæ сæр
'Мæ та зарон дæуæн æз фыццагау...
Ног та дзурон дæуæн
Æз мæ уарзтыл фæлмæн
Æмæ судзой мæ батæ дæу артау... >

Йæ фæстаг зæл нæма 'рцыд саст,—
Нæрыд ма уылæнтимæ фæзы,
Нæ хъус рæвдаугæ, афтæ 'васт
Фатимæйы цæстыты рæзыд,
Раст аууонау, нæ геройгонд
Æнæ салам, фæдисдзастимæ...
Фыдхъуыдытæй фæтарст Фатимæ,
Ысзылдтой йын йæ сæрызонд,
Йæ риу ын балвæстой уынгæг...
Æваст æрыхъал ис, фæкасти;
Æррайау къахвæдмæ фæраст и,
Фæлæ йæ размæ фæвзæрд лæг...
— Стæ, ауадз мæ! — Дзамболатæн
Мæстон худт равдыстой йæ былтæ...
— Цы дæ хъæуы?
— Ды дæ ныр мæн...
— Æнамонд гуыр! Æрæгмæ 'рцыдтæ,—
Фатимæ нал цæры дæуæн...

За что ты так неумолимо
Тревожишь сон души больной?
Пойми, я все для Ибрагима —
И честь, и счастье, и покой.
— Их нет теперь, как нет проклятья,
Каким клеймила их любовь... —
И он раскрыл свои объятия...
Фатима вздрогнула... Вся кровь
Из сердца хлынула к мозгам...
— Уймись, глупец! Я не отдам
Честь матери на поруганье...
Коль нет ни капли сострадания
В тебе, то... —

Сделав шаг назад,
Она порывисто пригнулась,
Схватила камень, размахнулась...
— Убей!.. — промолвил Джамбулат. —
Убей, но выслушай, молю,
Ты прежде исповедь мою...
Не смерть страшна, — меня пугает
Твое презренье... Бог лишь знает,
Как все во мне полно тобой,
Как я люблю тебя, Фатима...
Не будь тебя, тебя одной —
И жизнь была б невыносима,
Грязна, позорна, как тюрьма.

Цæмæн дæ бахъуыдис мæ сæттын?
Æви мын нæу фыдæн æгъгъæд
Æвзонджы саст сæнттæн сæ нæтын,
Мæ сау хъынцъым, мæ зæрды мæт,
Мæ цæстысыгтæ 'мæ мæ катый?..
Æнæхатыр, цæмæн ыскъахтай
Мæ рынчын зæрдæйæн йæ фын?
Æмбар, æргом дын æй зæгъын,—
Æз дæн æппæтдæр Ибрагимы —
Мæ кад, мæ цард, мæ амонд — иууыл...
— Зон, уыдон нал сты, куыд нал и
Мæ зæрды уыдонмæ фыдæх...—
Йæ хъæбыс бадардта уæрæх...
Фатимæ фестъæлфыд... фæтар и...
Йæ туг æгасæй сæрмæ скалд...
— Ныууадз, сæрхъæн! Æз мады кад
Нæ ратдзынæн, уый зон, æфхæрдмæ...
Кæд нал зоныс тæригъæд дæр,
Гъеуæд дын æз...— фæзылд цæхгæр,
Фæлæбурдта йæ разы хæрдмæ,
Дур фелвæста, нызылдта къух...
— Гъа, амар мæ! — Дзамболат дзуры,—
Гъа, амар мæ, фæлæ дæ курын,
Чысыл мæм байхъус, ма кæн дугъ...
Мæлæт мын нæу тæссаг,— æрмæстдæр
Дæ зул ракастæй тæрсын æз;

Фатима... вспомни ты сама
Часы томительной разлуки!
Я перенес все эти муки...
В цепях железных, под кнутом...
И все ж, чтоб стать твоим рабом,
Преодолею я все преграды...
А ты!.. Ужель другой награды
Не заслужил я?.. Что ж... убей!
Вся жизнь моя была твоей...
А помнишь ли, когда, бывало,
Всходил лишь месяц золотой,
Лишь вся природа засыпала
Под кровом ночи голубой,—
Спешила ты в мои объятия...
— Молчи, молчи!.. всему проклятье!
Не нам указывать судьбе...
— Нет, нет, Фатима... Нет, в тебе
Исчезнуть не могли бесследно
Восторги райских тех ночей!..—
Лицо Фатимы было бледно;
Из бархатных больших очей
Катились слезы по щекам...
Она молчала...
— Боже правый!
Ужель всю жизнь пустой забавой
Придется оставаться нам

Хуыцау уыны — дæхæдæг кæс,—
Куыд уарзын, куы, Фатимæ, дæу...
Æнæ дæу æз цы кæнын цардæй? —
Æрвитин бонтæ 'лгыст, æгадæй,—
Раст ахæстон... Уый цард дæр нæу!..
Фатимæ, 'рымыс-ма дæхæдæг
Нæ мæстæйдзаг фæцухы рæстæг! —
Ды зоныс, бавзæрстон уæд æз
Ехсы цæфтæ, рæхысты уæз...
Фæлæ цæмæй дæ цуры уон,—
Æппæт зындзинæдтæн быхстон...
Ды та! — Ау, ныр дæ зæрдæйæн
Æндæр лæвар аккаг нæ дæн?..
Цы гæнæн ис... Цæй, амар мæн! —
Мæ цард æдзух уыдис дæуæн...
Фæлæ ма 'рхъуыды кæн, куыд уыди,
Æрмæстдæр-иу сызгъæрин мæй
Йæ цалхыдзаг бæрзонд куы стылди,
Æппæт æрдз-иу куы бафынæй,—
Мæ хъæбысмæ куыд уадтæ, уæд...
— Æнцад, æнцад! Æлгыст фæуæнт!
Хъысмæтæн мах амонгæ нæу...
— Нæ, нæ, Фатимæ, зонын дæу,—
Нæ фæрох кодтаид дæ зæрдæ
Нæ дзæнæтон дзæбæх æхсæвтæ!..
Фатимæйы цæсгом — фæлурс;

**В руках судьбы? Ужель решилась
Расстаться навсегда со мной?..**

— Да, да... Прощай!..

— Так нет же, стой!

**Ты права этого лишилась,
Голубка,— ты моя теперь...**

**— Безумец! прочь!.. Нечистой кровью
За все ответишь мне, поверь...**

— Я заплачу за все любовью...

**— Клянусь Кораном, Ибрагим
Отмстить сумеет...**

— Сомневаюсь,—

Он перестал уж быть твоим...

— Что ты сказал?!

— Изволь, покаюсь,

**Невелика, несложна тайна.
Чем обладал он лишь случайно,
То слишком пламенно любил
Твой Джамбулат... и он убил...—
Договорил ли он иль нет?**

**Но голос дрогнул замогильный,
И взор потупился... В ответ
Ему послышался бессильный,
Едва-едва приметный стон...**

**— Фатима!.. — простонал и он...
Она, как ландыш, похилилась..**

Хъадабахуыз ыстыр цæстытæй
Фырмаст æмæ фырзæрдæрыстæй
Цæссыгтæ калд, сыгътой йæ рус...
Лæууыд æнæсдзургæ...

— Хуыцау!

Ау, цавæр у, хъысмæты къухты
Нæ цард куыд уыдзæни æдзухдæр
Хынджылæггаг! Ыскарстай, ау,
Æнус ахицæны тæрхон
Дæ зæрдæйы?..

— О, о, хæрзбон!

— Фæлæуу, уæдæ, уый нæу дæ бон! —

Мæн дæ ды ныр...

— Дæ чъизи тугæй

Дзуапп ратдзынæ, æууæнд, мæнæн...

— Мæ уарзондзинады рæсугъдæй...

— Хъуыранæй ард хæрын, уыдзæн

Мæ мойы бон æнæхатыр

Йæ маст райсын...

— Уырны зынæй.

Зон, Ибрагим дæу нал у ныр...

— Цы загътай, цы?..

— Зæгъон дын æй,—

Миййаг ыстыр хъуыддаг нæ уыд;

Æнæнхæлæй кæй айста къайæн,—

Кæмæй уыд буц æмæ рæвдыд,

Но он успел, — она свалилась
К нему на грудь...

Над спящим миром

Плыл тихо месяц золотой,
С ущелья веяло эфиром...
В постели каменной, крутой,
То злобно в пену разбиваясь
О груди неприветных скал,
То вновь в каскады собираясь,
Неугомонно бушевал
Поток... Над ним, в объятьях брата,
Как труп безжизненный, лежит
Фатима... Сердце Джембулата
Тоской беспомощной щемит...
О чем жалеть?.. На что пенять?..
Но вдруг... да, да! жива опять!
Открыла очи... Как спокойно,
Как медленно блуждает взгляд
В лазури неба, где так стройно
Светила вечные парят...
— Где я? — промолвила тревожно
Фатима, проводя рукой
По лбу, и встала... — Невозможно!
Спала на круче, над рекой!..
И как я только не свалилась!..
Где ж мой кувшин?.. Его здесь нет...

Гъеуый æгъер уарзта, зыдтай йæ,
Дæ Дзамболат... æмæ йæ ныр...—
Йæ дзырд фæци æви нæма,—
Вæййы мæрдон хъæлæс къуырма,—
Чысылгай байдыдта зыр-зыр,
Æруагъта цæстытæ дæлæмæ...
Æнæхъару лæмæгъ цъæхахст
Æрбайхъуысти уæд дзуаппæн лæгмæ.
— Фатимæ,— сдзырдта ма æваст...
Лæмæгъ дидинаæгау Фатимæ
Фæцудыдта, фæлæ фæцырд
Дзамболат уæд, æмæ йæ риумæ
Æрхаудта уадзыгæй...

Ыстылд
Фынай æрдзы сæрты зæрин мæй...
Ком хъазыдис йæ буц зефирæй...
Йæ дурджын хуыссæны бынай,
Æнæсалам къæдзæхтыл хаугæ,
Куы та æхсæрдзæны былæй
Йæ фынчыты пырхæндæг таугæ,
Сырдау фæйлаугæйæ бырсы
Хæххон цыр дон... Йæ сæрмæ былыл,
Раст рахауæн бæрзонд къуылдымыл
Фатимæ уадзыгæй хуыссы
Йæ æфсымæры хъæбысы...
Дзамболаты йæ зæрдæ схойы,

Ты не видала? — Обратилась
Она с вопросом... Лунный свет
Ей разъяснил ее ошибку,—
Бедняжка думала улыбку
Подруги встретить, а пред ней
Мужчина, незнакомый ей...
Она внимательно взглянула
Ему в лицо...

— Ты кто такой?

Зачем ты здесь?

— Пойдем домой...—

В ответ ему она зевнула...

— Как холодно... Опять подуло
Могильной сыростью из гор.
Поток все плачет... До сих пор
Не может пересилить горя,
Не может слез своих унять...
Его там успокоит море,
А здесь... здесь некому понять
Чужой тоски... И я точь-в-точь
Рыдала так над Джамбулатом...
Нет, я боюсь...

— Мой друг, ты с братом,

Не бойся...

— Ах!.. убийца... прочь!..—

Как зверь, ужаленный стрелой,

Кæны йæ 'нæбон мæт уынгæг...
Цæуыл тыхса? Цы у фæсмойнаг?..
Фæлæ та 'васт мæгуыр сылгоймаг
Æрчыцыдта, æгас у 'цæг!..
Ыскаст хæрдмæ... Куыд сабыр хæты
Йæ цæстæнгас рæсугъд уæлæрвты,
Æнусон рухстауты тæмæн
Фæлмæн кæм æрттивы...

— Кæм дæн? —

Ысдырдта тарстхуызæй Фатимæ,
Йæ ных æрсæрфта æмæ цырды
Фæгæпп ласта... Æркаст йæхимæ...
— Кæм хуыссыдтæн... Цæхгæр лæбырд!
Æниу куыннаæ асхъиудтон былæй!..
Кæм ис мæ гогон та?.. Ам нæй..,—
Уый афарста... Æнæнхъæлæй
Йæ рæдыд раргом мæйы руаджы,—
Мæгуырæг, хинымæр дзырдта:
— Уый дондзау чызг лæууы мæ разы,
Фæлæ цы диссаг у ныр та —
Бынтон æнæзонгæ лæг разынд...
Ныккасти йæм...
— Кæцы дæ, кæ?
Цæмæн дæ ам?..
— Нæхимæ цом...
Фатимæ ивазы йæ ком,—

Она рванулась... побежала...
И где-то в темноте ночной
Еще раз дико простонала:
— Убийца! — и захохотала...

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Не гневись же, читатель, что я утомил
Своим скучным рассказом вниманье...
Но, поверь, мне Кавказ так несказанно мил,
Что ищу до сих пор с ним свиданья.
Был недавно... Проездом опять заглянул
В те места, где блуждал я когда-то...
Не узнали меня... Изменился аул,—
Вместо сакли — турлучная хата...
И обои и печи... Висят зеркала
Вместо шашки, ружья, пистолета...
Неизменно одна над аулом скала
Диким мохом, как прежде, одета...
Так же гордо молчит, тот же пасмурный взгляд
На аул, на мосты, на дорогу...
Изменяется все — и язык и наряд...
Деньги наши в ходу, слава богу!..
Есть и школы... Я видел — из хаты одной
Вышел с книжкой, босой и без шапки,
Мальчуган... и еще... тот в рубахе цветной,—

Нызæмбыдта... — Куыд уазал у,
Куыд та хæссы мæрдон уымæлад
Нæ хæхтæй уад... Кæуы ма дон,
Нæма суагъта ныр дæр йæ фæллад,
Нæма басабыр дурты 'хсæн...
Уый денджыз басабыр кæндзæн,
Фæлæ ныр ам, зæрдæйы зынад
Кæмæ хъардзæн... Кæуы ма дон...
Æз дæр раст уый хуызæн куыдтон
Дзамболатыл... Нæ, нæ тæрсын.
— Дзамболат демæ ис, мæ хо,—
Нæ дæ бауадздзæни тыхсын...
— Дæлдзæх фæу, лæджы фыдхор! —
Сырдыл уыраугæ фат куы суайы, —
Гъеуæд куыд фесхъиуы, куыд уайы,—
Фатимæ уыйхуызæн — цæрдæг
Фæлидзæг ис æнæсæрфатæй...
Æмæ ма 'хсæвы тары дардæй
Æрбайхъуысти йæ хъæр æнуд:
«Лæджы фыдхор!» — æмæ ныххудт...

КАЕРОНБАЕТТАЕН

Ныббар мын, мæ кæсæг, кæд ме 'рхæндæг уац
Ысфæлмæцын кодта дæ хъуыды...
Мæ зæрдæмæ уыйбæрц фæцыди Кавказ,—

И посыпались чуть не десятки...
В это время какая-то женщина тут
Проходила в лохмотьях, босая...
Мальчуганы за ней! — с дружным смехом бегут,
В нее грязью, камнями бросая...
На все выходки их она только порой
Отвечала забавною бранью:
— погоди, шалунишка, придешь ты домой,—
Я тебя без отца затираню...
— Кто такая? — невольно вопрос я задал.—
Отчего она так нелюдима?
— Сам недавно я здесь, — мне духанщик
сказал, —
Сумасшедшая, видишь... Фатима...
Был сынок у ней... Веришь, — учитель разжал
С горла мальчика грешные руки...
Ну, спасибо, весной инженер приезжал
И увез, говорят, для науки...
Так осталась одна... и, как видишь, весь день
Себе места нигде не находит...
По ночам над рекою блуждает как тень
И безумную песнь свою водит:

Догорела заря,
Засыпает земля,
И ночные парят уже грезы...

Æдзух мæ фæфæнды йæ уынын.
Æрæджы дæр та дзы æз балцы уыдтæн,—
Фæзылдтæн мæ зонгæ бынæтты...
Мæн нал бафиппайдтой... Хъæу фендæрхуызæн,—
Чысыл къæсты бæсты — хæдзæрттæ...
Сæ къултæ сты астæрд, суанг пецæй æххæст.
Сæ гæрзты бынæтты — кæсæнтæ...
Æнæивдæй баззади иу хох æрмæст,—
Йæ сæрыл хъуынайы фæзгъæртæ...
Ныр дæр ма фæлгæсы сæрбæрзонд, хъуынтъыз
Хæххон хъæумæ, фæндагмæ дардмæ...
Суанг сæ 'взаг, сæ дарæс дæр ивынц сæ хуыз...
Фæхæцца сты не 'хцатæ цардмæ...
Ыскъолатæ дæр дзы фæзынди... Уыдтон:
Куыд рауадис иу уатæй иу сывæллон,—
Æд чиныг, бынтон гом йæ фæрстæ;
Æндæр лæппуйыл та уыд хъулон хæдон,—
Стæй ноджы дæсгæйттæ — сæ фæстæ.
Фæцæйцыдис иу ус раст уыцы рæстæг
Бæгъæввад, йæ дарæс зæбултæ...
Чысыл сывæллæттæ йæ фæдыл цæрдæг
Ныййарц ысты, цавтой йыл дуртæ...
Сæ æппæт фыдмитæм дзырдта уый æдзух
Йæ диссаджы 'лгъыстаджы уайдзæф:
«Фæлæуу уал, къулбадæг, дæ хæдзармæ 'рцу,
Æнæ дæ фыд фендзынæ ахсæв»...

**Грудь изныла, любя...
Жду, мой милый, тебя,—
Поспешн осушить мои слезы!..**

1889—1895

— Уый чи у? — æваст уæд афарстон æз,—
Цæмæн цæуы адæмæй хибар?
— Нæ йæ зонын рагæй,— уæд духаны гæс
Дзуапп радта.— Æрра ус Фатимæ...
Уыдис ын лæппу дæр... Фæцæй йæ мардта,
Нæ ахуыргæнæг ын æй байста...
Уæд арфæгонд,—иу инженер, дам, æй уæд
Ахуырмаæ йемæ фæласта...
Ныр баззади иунæг... Бонсауизæрмаæ
Йæхицæн фæлæууæндон н' ары...
Æхсæвыгæтты та уый доны сæрмаæ,
Мæгуырæг, йæ зарæг фæзары:
 Тар æрæмбæрзта зæхх,
 Æрдз æрфынæй дзæбæх,
 Æхсæв тауы йæ диссаджы фынтæ...
 Риу фыруарзтæй хъæрзы,
 Цæй-ма, тагъддæр фæзын,
Уæ, мæ ахсджиаг, фæсур ын йæ рынтæ!..

1889—1895

Х 41

Хетагуров К. Л.

Фатима: Кавк. повесть (Худож. У. К. Кануков). — Орджоникидзе: Ир, 1978. — 143 с., ил. Текст парал. на рус. и осет. яз.

Х $\frac{70403-42}{M131(03)-78}$ 32—78

С(Осет).

Коста Леванович Хетагуров

ФАТИМА

КАВКАЗСКАЯ ПОВЕСТЬ

Редактор Д. Т. Асаева

Художник и художественный редактор У. К. Кануков

Технический редактор С. Х. Гутнева

Корректоры З. У. Дзуцева,

М. Г. Гадзалова

Фотограф В. В. Подцыкин

Хроморетушер Л. М. Татулова

Печатники А. А. Абрамян, В. В. Дзагоев.

ИБ № 258

Сдано в набор 04.07.78. Подписано к печати 01.12.78.

Формат бумаги 60x84¹/₃₂. Бум. офсетная № 1. Гэонитура

шрифта литературная. Офсетная печать. Усл.-п. л. 4, 185.

Учетно-изд. листов 4,82. Тираж 40 000 экз. Заказ № 10009.

Цена 50к.

Издательство «Ир» Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров СО АССР, г. Орджоникидзе, ул. Дигатрова; 2. Книжная типография Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров СО АССР, г. Орджоникидзе, ул. Тельмана, 16.

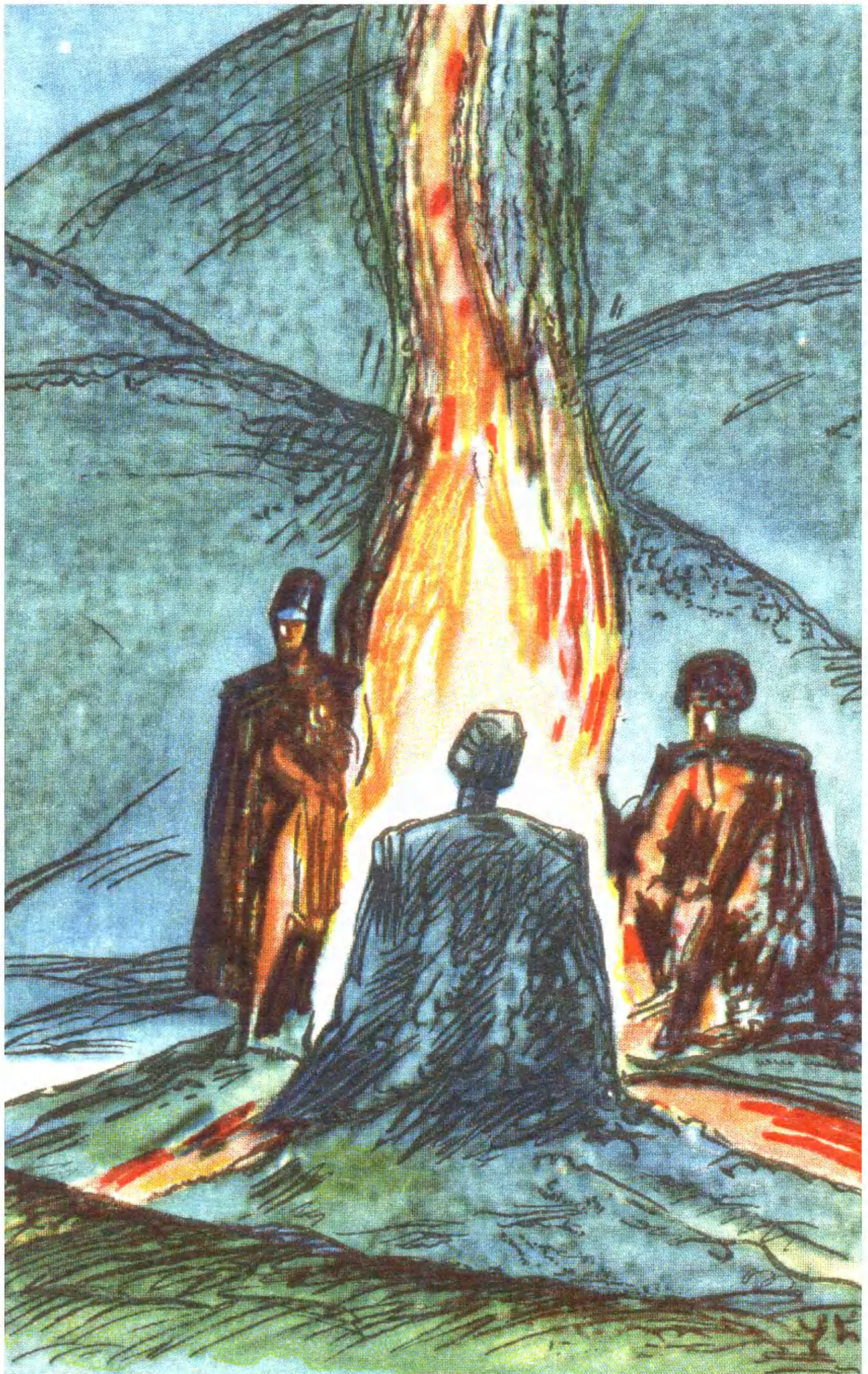

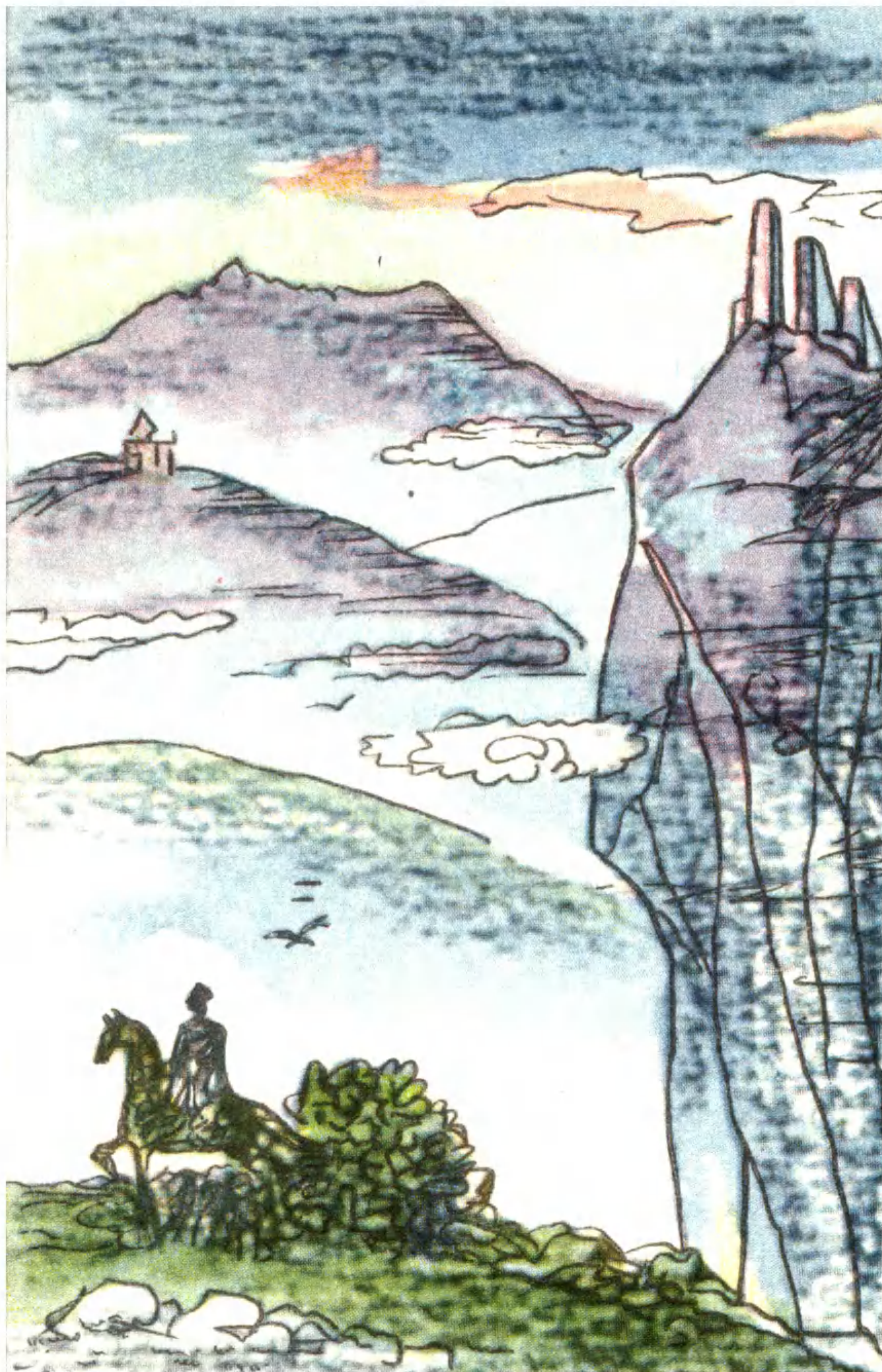

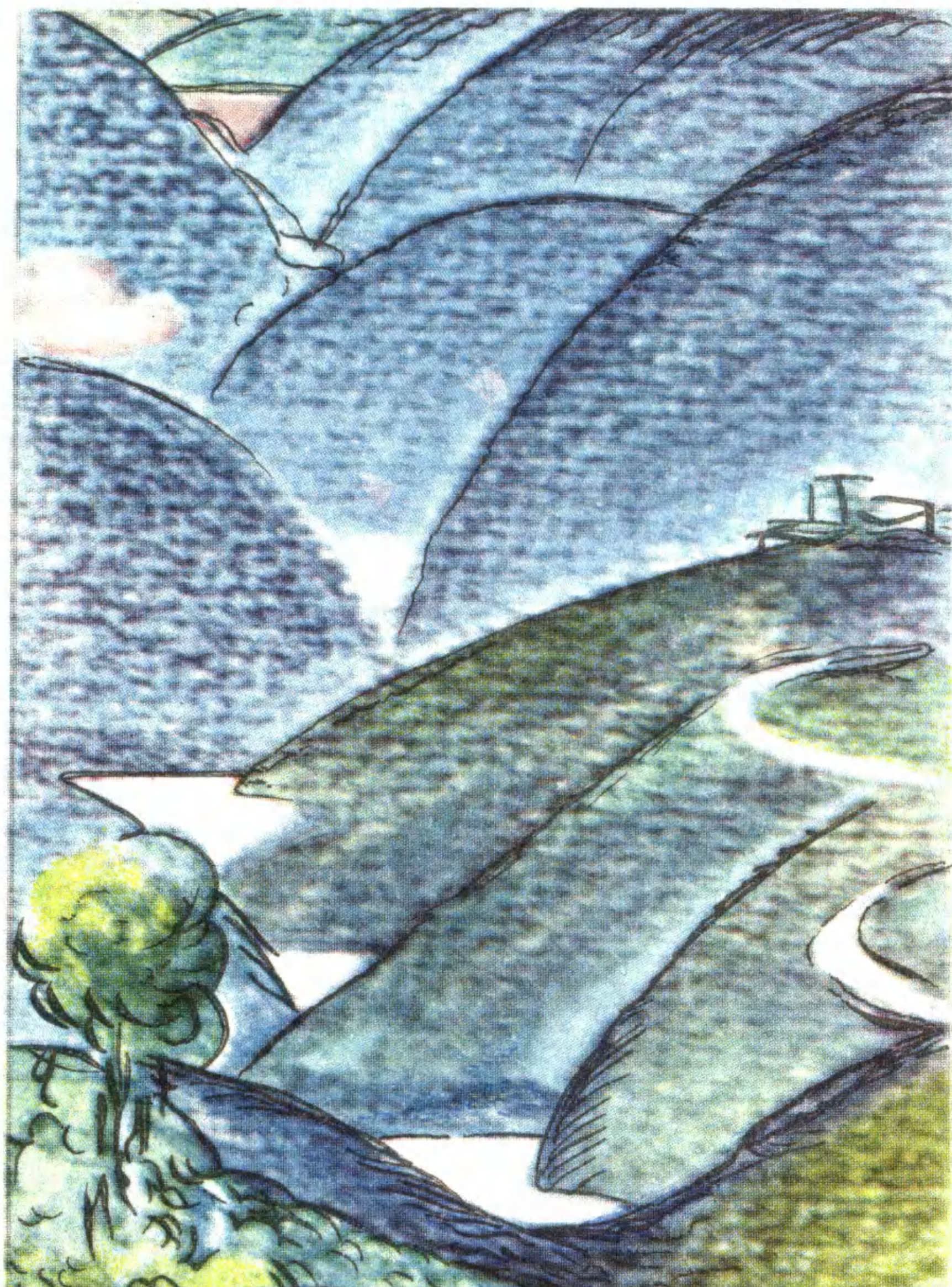

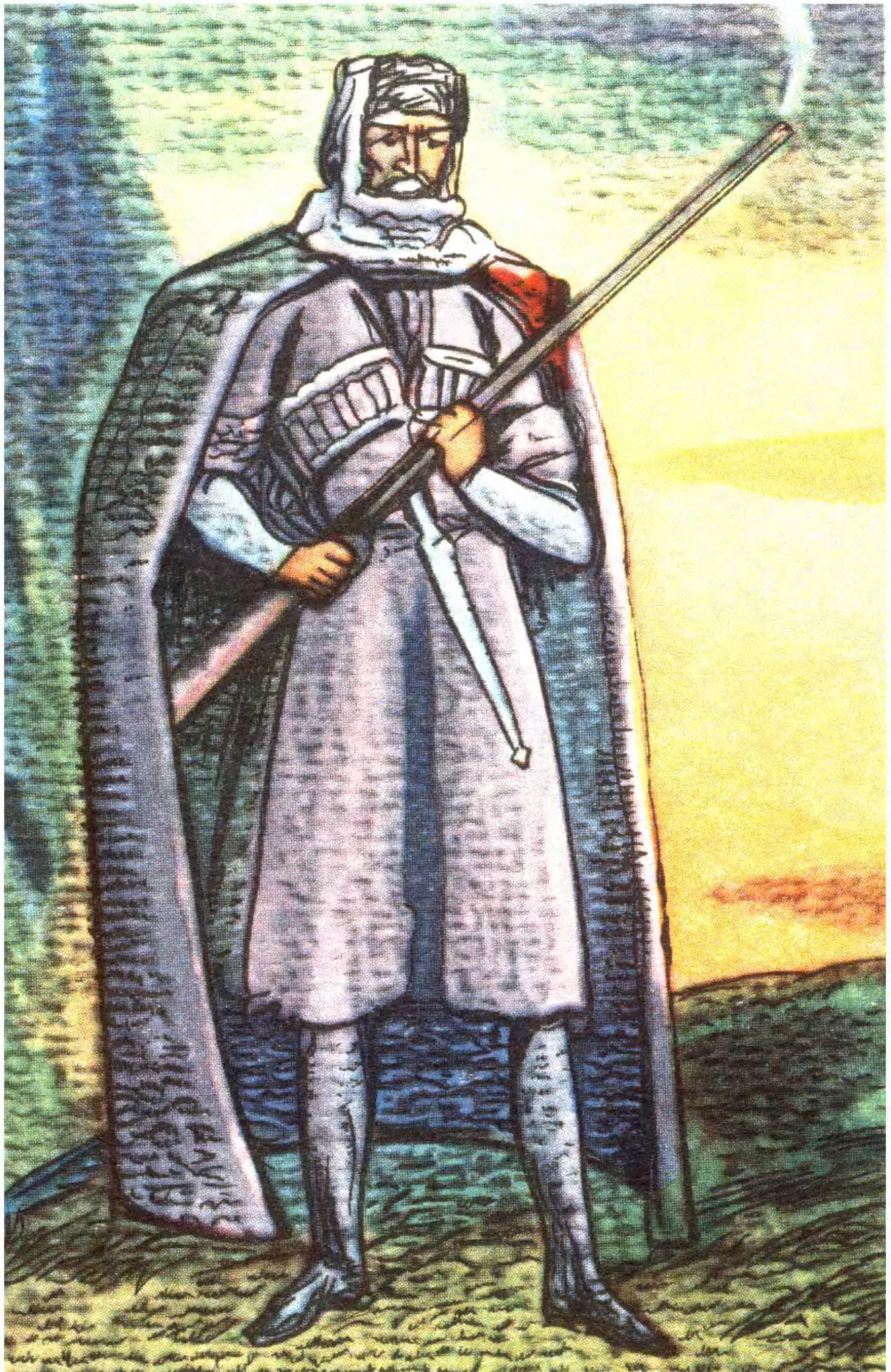
**Ушла совсем, ушла бесследно
В дремучий, вековой лес...**

50 к.

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ИР»
ОРДЖОНИКИДЗЕ * 1978

ЧИНЫГУАДЗӘН «ИР»
ОРДЖОНИКИДЗЕ * 1978